МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет соціально-психологічної освіти та фізичної культури
Кафедра соціальної педагогіки, соціальної роботи та консультування

Допущено до захисту
« » травня 2026 р.
В.о. зав. кафедри
_____ Галина БОНДАРЕНКО

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
освітній ступінь бакалавр
на тему:

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У НІМЕЧЧИНІ

Виконала: студентка IV курсу з/41 групи
денної форми навчання
спеціальності 232 Соціальне забезпечення
Освітня програма
«Соціальне забезпечення»
Гущина Ірина Олександрівна
Керівник: доцент кафедри
соціальної педагогіки, соціальної роботи
та консультування, к. пед. н.
Ісаченко Вікторія Павлівна

Умань – 2026

АНОТАЦІЯ. Гущина І.О. Соціальний захист та забезпечення українських біженців у Німеччині. Дипломна робота першого (бакалаврського) рівня вищої освіти на правах рукопису. Спеціальність 232 Соціальне забезпечення. Умань, 2026.

У роботі досліджено теоретико-правові засади соціального захисту біженців, механізми їх соціального забезпечення в країнах Європейського Союзу та особливості державної політики Німеччини у сфері міграції й притулку. Проаналізовано систему соціальної підтримки українських біженців у Німеччині та визначено основні проблеми їхньої соціальної адаптації й інтеграції у німецьке суспільство.

Актуальність роботи зумовлена масштабними міграційними процесами, спричиненими повномасштабною війною в Україні, що актуалізувало необхідність дослідження ефективних механізмів соціального захисту та забезпечення українських біженців у країнах Європейського Союзу.

Мета дослідження – здійснити комплексний теоретичний та практичний аналіз системи соціального захисту і забезпечення українських біженців у Німеччині.

Методи дослідження ґрунтуються на використанні загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема аналізу, синтезу, індукції, дедукції, порівняльного та системного підходів. Застосовано метод контент-аналізу нормативно-правових документів, статистичних матеріалів і аналітичних звітів, що дало змогу комплексно дослідити особливості соціального забезпечення українських біженців у Німеччині.

Одержані результати: Визначено основні труднощі соціальної адаптації українських біженців. Встановлено, що система соціального захисту українських біженців у Німеччині характеризується комплексним підходом та включає забезпечення житлом, соціальними виплатами, медичними й освітніми послугами, а також програмами інтеграції та психологічної підтримки.

Ключові слова: біженці, соціальний захист, соціальне забезпечення, Німеччина, інтеграція, соціальна підтримка, адаптація, міжнародний захист.

ABSTRACT. **Hushchyna I.O.** ***Social Protection and Support of Ukrainian Refugees in Germany.*** Qualification paper for the first (Bachelor's) level of higher education submitted as a manuscript. Specialty 232 Social Security. Uman, 2026.

The paper examines the theoretical and legal foundations of refugee social protection, the mechanisms of social support for refugees in the countries of the European Union, and the specific features of Germany's state policy in the fields of migration and asylum. The system of social support for Ukrainian refugees in Germany is analyzed, and the main problems of their social adaptation and integration into German society are identified.

The relevance of the study is determined by large-scale migration processes caused by the full-scale war in Ukraine, which has intensified the need to investigate effective mechanisms of social protection and support for Ukrainian refugees in the countries of the European Union.

The purpose of the study is to conduct a comprehensive theoretical and practical analysis of the system of social protection and support for Ukrainian refugees in Germany.

The research methodology is based on the application of general scientific and special methods, including analysis, synthesis, induction, deduction, comparative and systemic approaches. The method of content analysis of legal documents, statistical materials, and analytical reports was applied, which made it possible to comprehensively investigate the peculiarities of social support for Ukrainian refugees in Germany.

Research findings: The main difficulties of the social adaptation of Ukrainian refugees have been identified. The necessity of further improvement of social support mechanisms and the development of integration programs for forced migrants has been substantiated. It has been established that the system of social protection for Ukrainian refugees in Germany is characterized by a comprehensive approach and includes housing provision, social benefits, medical and educational services, as well as integration and psychological support programs.

Keywords: refugees, social protection, social security, Germany, integration, social support, adaptation, international protection.

ЗМІСТ

ВСТУП……..5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БІЖЕНЦІВ У СУЧАСНОМУ СВІТІ ……..……9
1.1. Теоретико-правові засади визначення поняття та статусу біженців у міжнародному праві……..…9
1.2. Теоретичний аналіз механізмів соціального захисту біженців у країнах Європейського Союзу……..…15
1.3. Основні засади державної політики Німеччини у сфері міграції, притулку та соціального забезпечення біженців……...…21
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У НІМЕЧЧИНІ…….28
2.1. Характеристика основних напрямів соціальної підтримки українських біженців у Німеччині……..…28
2.2. Оцінка ефективності державних та недержавних програм допомоги українським біженцям у Німеччині…….35
2.3. Проблеми соціальної адаптації та інтеграції українських біженців у німецьке суспільство: сучасні виклики та шляхи подолання……... 43
ВИСНОВКИ 53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 56

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена трансформацією сучасних міграційних процесів, спричинених повномасштабною війною в Україні, що стала одним із найбільших гуманітарних викликів для європейського простору у XXI столітті. Вимушене переміщення мільйонів громадян України актуалізувало необхідність переосмислення підходів до реалізації державної соціальної політики, механізмів міжнародного захисту біженців та забезпечення ефективної системи соціальної підтримки осіб, які перебувають під тимчасовим захистом у країнах Європейського Союзу. У цьому контексті особливого значення набуває дослідження досвіду Федеративної Республіки Німеччина як однієї з держав, що прийняла найбільшу кількість українських біженців та забезпечила комплексну модель їх соціального забезпечення й інтеграції.

Сучасна система соціального захисту біженців у Німеччині характеризується поєднанням правових, економічних, соціальних та гуманітарних механізмів підтримки, спрямованих на забезпечення базових потреб людини, дотримання її прав і створення умов для соціальної адаптації. Практика функціонування німецької моделі підтримки українських громадян демонструє нові підходи до реалізації європейської міграційної політики, заснованої на принципах соціальної держави, гуманізму та міжнародної солідарності. Водночас стрімке зростання кількості вимушених мігрантів зумовило появу низки соціально-економічних, правових та інтеграційних викликів, пов’язаних із навантаженням на систему соціального забезпечення, ринок праці, житлову інфраструктуру та сферу соціальних послуг.

Наукова актуальність дослідження полягає у необхідності комплексного аналізу особливостей соціального захисту українських біженців у Німеччині крізь призму сучасних підходів до соціальної роботи, міжнародного права та державної соціальної політики. Вивчення цієї проблематики дозволяє визначити ефективність механізмів реалізації соціальних гарантій для вимушених мігрантів, окреслити специфіку взаємодії державних і недержавних інституцій у процесі надання допомоги, а також виявити основні тенденції адаптації українських громадян до нового соціокультурного середовища.

Особливого значення набуває дослідження інтеграційних процесів, оскільки тривале перебування українських біженців у Німеччині обумовлює необхідність забезпечення не лише матеріальної підтримки, але й соціально-психологічної стабілізації особистості, формування умов для професійної самореалізації, доступу до освіти, медичного обслуговування та повноцінної участі у суспільному житті приймаючої країни. У зв'язку з цим актуалізується потреба в науковому осмисленні проблем соціальної адаптації, культурної інтеграції, подолання мовних бар'єрів і збереження національної ідентичності українських біженців.

Таким чином, тема дослідження є актуальною як у теоретичному, так і в практичному аспектах, оскільки охоплює широкий спектр соціально-правових та гуманітарних проблем, пов'язаних із забезпеченням прав, свобод і соціальних гарантій українських біженців у Німеччині в умовах сучасних глобальних кризових процесів.

Мета дослідження – здійснити комплексний теоретичний та практичний аналіз системи соціального захисту і забезпечення українських біженців у Німеччині.

Об'єкт дослідження – система соціального захисту та забезпечення біженців у країнах Європейського Союзу в умовах сучасних міграційних процесів.

Предмет дослідження – особливості реалізації механізмів соціального захисту та забезпечення українських біженців у Німеччині.

Основними **завданнями** дослідження є:

1. Проаналізувати теоретико-правові засади визначення поняття «біженець» та особливості міжнародно-правового регулювання соціального захисту біженців у сучасних умовах.

2. Дослідити механізми соціального захисту біженців у країнах Європейського Союзу та охарактеризувати основні напрями державної політики Німеччини у сфері міграції, притулку й соціального забезпечення.

3. Охарактеризувати систему соціальної підтримки українських біженців у Німеччині та здійснити оцінку ефективності державних і недержавних програм допомоги.

4. Визначити основні проблеми соціальної адаптації та інтеграції українських біженців у німецьке суспільство, а також окреслити можливі шляхи вдосконалення механізмів соціального захисту й підтримки.

Методи дослідження ґрунтуються на використанні загальнонаукових і спеціальних підходів, серед яких аналіз, синтез, індукція та дедукція, порівняльно-історичний і системний методи. У процесі дослідження використано метод контент-аналізу документів і статистичних даних, що дозволило здійснити комплексну оцінку особливостей соціального забезпечення українських громадян у Німеччині. Застосування порівняльного, системно-структурного та емпіричного підходів сприяло виявленню основних тенденцій реалізації соціальної політики, визначенню ефективності механізмів підтримки та окресленню актуальних проблем соціальної адаптації й інтеграції українських біженців у німецьке суспільство.

Експериментальна база дослідження. Експериментальну базу дослідження становили нормативно-правові акти Європейського Союзу та Федеративної Республіки Німеччина у сфері міграції й соціального захисту біженців, офіційні статистичні матеріали, аналітичні звіти міжнародних і німецьких організацій, а також державні та недержавні програми підтримки українських біженців.

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні наукових підходів до вивчення проблем соціального захисту та забезпечення біженців у сучасних умовах масових міграційних процесів. У роботі систематизовано теоретико-правові засади соціального захисту біженців, узагальнено особливості європейської моделі підтримки вимушених мігрантів та розкрито специфіку реалізації соціальної політики Німеччини щодо українських біженців. Результати дослідження сприяють розширенню наукових уявлень про механізми соціальної адаптації та інтеграції біженців, а також можуть бути використані для подальших наукових досліджень у галузі соціальної роботи, права, психології та соціальної політики.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів під час удосконалення державної політики у сфері соціального захисту біженців та внутрішньо переміщених осіб, розроблення програм соціальної підтримки й інтеграції вимушених мігрантів, а також у

діяльності органів державної влади, закладів соціальної сфери, міжнародних і громадських організацій. Матеріали дослідження можуть бути використані у професійній діяльності соціальних працівників, психологів, фахівців у сфері міграційної політики та правозахисної діяльності, а також у навчальному процесі закладів вищої освіти під час викладання дисциплін із соціальної роботи, міжнародного права, соціальної політики та психології кризових станів.

Апробація результатів дослідження відбувалася шляхом публікації наукових тез та виступів на Всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах: «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи» (Умань, 19 листопада 2025 р.), «Просоціальна особистість у гендерному вимірі: теоретико-методологічні та прикладні аспекти» (Умань, 29 травня 2026 р.) та ін.

Публікації автора за темою дослідження: основні положення та результати дослідження викладено у 2 тезах, які опубліковані у збірниках наукових праць за матеріалами конференцій та семінарів.

Структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Робота викладена на 55 сторінках, та містить 65 бібліографічних джерела.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БІЖЕНЦІВ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

1.1. Теоретико-правові засади визначення поняття та статусу біженців у міжнародному праві

Проблематика біженців є однією з центральних у системі міжнародного права прав людини, оскільки вона стосується реалізації базових прав на життя, безпеку, свободу пересування та притулок. Термін «біженець» уперше був кодифікований у міжнародному праві після Другої світової війни, коли масові переміщення населення вимагали створення універсальної системи захисту осіб, змушених залишати свої країни через переслідування чи збройні конфлікти [1, с. 112].

Згідно з Конвенцією ООН про статус біженців 1951 року, біженцем визнається особа, яка «внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідування за ознаками раси, релігії, національності, належності до певної соціальної групи чи політичних переконань перебуває поза межами країни свого громадянства та не може або не бажає користуватися захистом цієї країни» [2, с. 34]. Ця дефініція стала базовою для більшості національних законодавств та міжнародних угод, зокрема Протоколу 1967 року, який розширив часові та географічні межі дії Конвенції [3, с. 57].

Правовий статус біженців передбачає комплекс прав та гарантій, які повинні надаватися державами, що є сторонами міжнародних договорів у цій сфері. Основними серед них є право на притулок, заборона вислання або повернення до країни, де особі загрожує переслідування (принцип nonrefoulement), право на працевлаштування, освіту, свободу пересування, доступ до судів і соціального забезпечення [4, с. 69]. Принцип невислання є фундаментом міжнародного захисту біженців і закріплений у статті 33 Конвенції 1951 року [5, с. 142].

З метою забезпечення дотримання цих стандартів створено Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), яке координує діяльність держав та міжнародних організацій щодо захисту і розміщення біженців

[6, с. 101]. УВКБ ООН не лише здійснює гуманітарні функції, але й активно впливає на формування міжнародних норм у сфері притулку [7, с. 84].

Сучасне міжнародне право розглядає інститут біженців як частину ширшого механізму захисту прав людини. Зокрема, право на притулок розглядається як похідне від права на життя та свободу, закріплених у Загальній декларації прав людини 1948 року (стаття 14) [8, с. 52]. Крім того,

Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.) гарантує недопустимість тортур та нелюдського поводження, що також пов’язано з питанням депортації біженців до небезпечних країн [9, с. 99]. У контексті регіональних систем варто відзначити Африканську конвенцію 1969 року, що розширює поняття біженця, включаючи осіб, які тікають від зовнішньої агресії, окупації чи порушення громадського порядку [10, с. 88]. Аналогічно, у Латинській Америці Картахенська декларація 1984 року передбачає більш широкий підхід до визначення статусу біженців, що охоплює ситуації масового насильства та серйозних порушень прав людини [11, с. 133].

Згідно з міжнародними стандартами, процедури визнання статусу біженця повинні бути індивідуальними, неупередженими та відповідати принципу non-discrimination [12, с. 76]. Важливим елементом є надання тимчасового притулку у випадках масових переміщень, коли проведення індивідуальної перевірки неможливе [13, с. 61].

Особливе значення має питання розмежування понять «біженець», «шукач притулку» та «внутрішньо переміщена особа». Біженець перетинає міжнародний кордон, тоді як внутрішньо переміщені особи залишаються в межах власної держави, однак перебувають під загрозою подібних ризиків [14, с. 40]. Це розмежування визначає різні рівні міжнародної відповідальності та правового захисту [15, с. 59].

Проблематика правового статусу біженців також охоплює питання натуралізації, возз’єднання сімей, доступу до громадянства, участі у суспільному житті приймаючої країни [16, с. 97]. Багато держав, у тому числі країни Європейського Союзу, приймають національні акти, що деталізують процедуру

надання притулку, узгоджуючи їх із Директивами ЄС про кваліфікацію та прийом біженців [17, с. 81].

Європейський Союз створив так звану «Спільну європейську систему притулку», що ґрунтується на взаємному визнанні рішень про надання статусу біженця, спільних стандартах прийому та розподілу відповідальності між державами-членами [18, с. 110]. Дублінський регламент визначає, яка саме країна ЄС несе відповідальність за розгляд заяви про притулок [19, с. 63]. Права біженців часто обмежуються на практиці через міграційні кризи, зростання ксенофобії та проблеми з безпекою [20, с. 72]. Проте міжнародне право підкреслює, що навіть у надзвичайних ситуаціях заборона повернення залишається абсолютною [21, с. 136].

У межах Ради Європи важливу роль відіграє Європейський суд з прав людини, який у численних справах (зокрема Soering v. the United Kingdom, M.S.S. v. Belgium and Greece) встановив, що вислання осіб до країн, де існує ризик тортур чи нелюдського поводження, порушує статтю 3 ЄКПЛ [22, с. 92]. Таке тлумачення суттєво посилило захисний потенціал міжнародного механізму притулку [23, с. 124].

Правовий статус біженців включає не лише обов’язки держав щодо їх захисту, а й відповідальність самих осіб за дотримання законів приймаючої країни, уникнення участі в політичних чи воєнних діях проти країн походження [24, с. 137]. Конвенція 1951 року також передбачає підстави для позбавлення статусу, наприклад, коли особа добровільно скористалася захистом країни громадянства або вчинила тяжкі злочини [25, с. 44].

У глобальному вимірі питання біженців дедалі більше переплітається з проблемами міграційної політики, кліматичних змін та безпеки [26, с. 58]. Нові категорії, такі як «екологічні біженці», ще не мають юридичного визнання, але обговорюються у наукових колах як необхідний напрям розвитку міжнародного гуманітарного права [27, с. 121].

Крім традиційних форм захисту, міжнародне право поступово формує концепцію комплексного підходу до управління потоками біженців, який включає не лише гуманітарні, але й соціально-економічні та безпекові аспекти [32, с. 104].

УВКБ ООН активно сприяє створенню механізмів розподілу навантаження між державами, аби забезпечити більш справедливу відповідальність за прийом і розміщення біженців [33, с. 88]. Цей підхід набув актуальності під час сирійської та афганської криз, коли значна частина переміщених осіб потребувала термінової допомоги, а держави не могли самостійно впоратися з масштабами міграції [34, с. 76]. Міжнародні договори про статус біженців передбачають не лише права, але й гарантії процесуальної справедливості. Зокрема, кожен шукач притулку має право на неупереджений розгляд заяви, на оскарження відмови та на безоплатну юридичну допомогу [35, с. 90]. Порушення цих гарантій нерідко стає предметом розгляду в міжнародних судах, що свідчить про актуальність проблеми реалізації норм на практиці [36, с. 117].

Велике значення має діяльність Міжнародної організації з міграції (МОМ), яка взаємодіє з УВКБ ООН та урядами у сфері забезпечення добровільного повернення, реінтеграції та документування біженців [37, с. 62]. Співпраця цих інституцій демонструє перехід від вузького трактування біженства як гуманітарної проблеми до розуміння його як структурного елемента глобального управління міграцією [38, с. 128].

Наукові підходи до поняття біженця еволюціонували від формальноюридичного тлумачення до соціально-психологічного. У сучасній доктрині біженець розглядається не лише як об’єкт міжнародного захисту, а й як суб’єкт права, що має активну правосуб’єктність і може самостійно ініціювати міжнародно-правові процедури [39, с. 140]. Це відображає тенденцію до персоніфікації міжнародного права, де людина стає центральним його адресатом [40, с. 93].

Водночас сучасна практика засвідчує виникнення нових категорій осіб, що потребують захисту, але не підпадають під класичне визначення біженця. Йдеться про так званих осіб, які тікають від кліматичних катастроф, економічних криз або системного насильства, яке не завжди має політичний характер [41, с. 107]. Питання про надання їм міжнародного статусу обговорюється у межах ООН і Світового пакту про біженців 2018 року [42, с. 135]. Світовий пакт про біженців, ухвалений

Генеральною Асамблеєю ООН, став важливим етапом у розвитку міжнародного режиму захисту. Документ передбачає довгострокові рішення для країн, що приймають біженців, сприяє самозабезпеченню та соціальній інтеграції переміщених осіб [43, с. 83]. Він не має обов'язкової сили, однак виконує роль політичного дороговказу для формування національних стратегій [44, с. 72].

Важливу роль у забезпеченні прав біженців відіграють міжнародні фінансові інституції, зокрема Світовий банк і регіональні банки розвитку, які підтримують програми інтеграції та житлового забезпечення біженців у країнах, що приймають їх у великій кількості [45, с. 119]. Це демонструє, що правовий статус біженців виходить за межі суто юридичного поля, охоплюючи економічні, соціальні та гуманітарні виміри [46, с. 125].

На рівні регіональної політики ЄС розроблено низку документів, які визначають стандарти поводження з біженцями, зокрема Директиву про тимчасовий захист (2001/55/ЄС), що набула особливої актуальності після початку повномасштабної війни Росії проти України у 2022 році [47, с. 138]. Цей акт дозволив надавати колективний захист без необхідності проходження індивідуальної процедури визнання статусу біженця [48, с. 99].

У випадку України питання захисту біженців регулюється Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» (2011 р.), який гармонізовано з міжнародними стандартами [49, с. 64]. Закон визначає підстави, процедуру та наслідки надання статусу, а також передбачає особливі гарантії для осіб, які перебувають у вразливому становищі — дітей, жінок, осіб похилого віку [50, с. 78].

В Україні реалізація міжнародних зобов'язань у сфері притулку здійснюється Державною міграційною службою за підтримки УВКБ ООН, а також міжнародних благодійних фондів, що займаються юридичною допомогою шукачам притулку [51, с. 111]. Хоча законодавча база є досить розвиненою, практика визнання статусу біженця залишається складною, а кількість задоволених заяв залишається незначною [52, с. 131].

Однією з ключових проблем у міжнародному праві є баланс між національними інтересами безпеки та обов'язком захищати осіб, які тікають від переслідувань [53, с. 142]. Деякі держави використовують аргумент загрози тероризму як підставу для відмови у наданні притулку або депортації, що суперечить принципу non-refoulement [54, с. 95]. Такі випадки

часто розглядаються міжнародними судовими інстанціями як порушення основоположних прав людини [55, с. 123]. Крім того, зростає роль гуманітарних коридорів — спеціальних програм, які дозволяють безпечний виїзд уразливих категорій населення з зон конфліктів. Ці ініціативи реалізуються спільно урядами, релігійними громадами та міжнародними організаціями [56, с. 87]. Вони є прикладом практичної імплементації гуманітарного принципу захисту життя понад політичні розрахунки [57, с. 108].

Поступово формується тенденція до визнання колективних прав біженців, які виходять за межі індивідуального статусу, наприклад права на збереження культурної ідентичності, мови, релігії та традицій у приймаючій країні [58, с. 80]. Такі положення все частіше включаються до програм інтеграції, особливо у мультикультурних державах ЄС [59, с. 114].

Важливою складовою правового статусу біженців є міжнародноправовий захист дітей-біженців, оскільки вони становлять значну частину мігрантських потоків і особливо вразливі до насильства та експлуатації [60, с. 101]. Конвенція ООН про права дитини 1989 року вимагає від держав забезпечення спеціальної опіки, освіти та безпечного середовища для таких дітей [61, с. 132]. Нарешті, міжнародне право розглядає реінтеграцію біженців після завершення конфліктів як один із ключових елементів стабілізації постконфліктних регіонів [62, с. 127]. Добровільне повернення на батьківщину за сприяння УВКБ ООН є основним механізмом тривалого вирішення проблеми біженців, проте воно можливе лише за умови гарантій безпеки та відновлення державних інститутів [63, с. 143].

У підсумку, сучасне міжнародне право забезпечує багаторівневий підхід до захисту біженців, який включає універсальні норми, регіональні інструменти та національні правові системи [64, с. 112]. Цей механізм постійно вдосконалюється,

реагуючи на нові виклики — збройні конфлікти, політичні переслідування, кліматичні катастрофи та економічну нестабільність. Лише через спільні зусилля міжнародної спільноти можна гарантувати ефективну реалізацію права людини на притулок і забезпечення гідності кожного, хто змушений залишити свою домівку.

1.2. Теоретичний аналіз механізмів соціального захисту біженців у країнах Європейського Союзу

Система соціального захисту біженців у країнах Європейського Союзу (ЄС) є складним багаторівневим механізмом, який поєднує правові, інституційні та соціально-економічні інструменти, спрямовані на забезпечення гідного життя осіб, які шукають притулку та отримали статус біженця [1, с. 58]. Цей механізм формується на основі спільних стандартів, закріплених у міжнародних договорах, директивах ЄС та національних законодавствах держав-членів [2, с. 91]. Його ключовою метою є гарантування мінімального рівня захисту для всіх категорій переміщених осіб, незалежно від країни їхнього походження [3, с. 124].

Початково політика ЄС у сфері притулку була розрізненою, проте з часу прийняття Амстердамського договору 1999 року держави-члени почали поступово формувати Спільну європейську систему притулку (Common European Asylum System – CEAS), яка уніфікувала основні підходи до захисту біженців [4, с. 69]. Ця система складається з кількох директив, серед яких Директива про прийом шукачів притулку (2013/33/ЄС), Директива про кваліфікацію (2011/95/ЄС) та Дублінський регламент (604/2013/ЄС), що визначає відповідальну державу за розгляд заяви [5, с. 108].

Механізми соціального захисту біженців у ЄС включають доступ до житла, медичних послуг, освіти, соціальних виплат і працевлаштування, що відповідає стандартам, закріпленим у Конвенції ООН про статус біженців 1951 року [6, с. 142]. Держави зобов’язані забезпечувати мінімальний рівень матеріального забезпечення навіть на етапі розгляду заяви про надання притулку [7, с. 84]. Наприклад, у Німеччині шукачі притулку мають право на соціальну допомогу, яка покриває

житло, харчування, базові витрати та медичні послуги відповідно до Закону про виплати шукачам притулку

(Asylbewerberleistungsgesetz) [8, с. 119].

Особливу увагу країни ЄС приділяють інтеграційним програмам, які мають на меті сприяти залученню біженців до суспільного життя, економіки та системи освіти приймаючих країн [9, с. 137]. Такі програми включають курси мовної підготовки, професійну орієнтацію, підтримку працевлаштування, а також адаптаційні заходи для дітей-біженців у школах [10, с. 64]. У Швеції, наприклад, діє програма Etableringsprogrammet, що забезпечує кожному біженцю персонального консультанта, який супроводжує процес інтеграції протягом двох років [11, с. 77].

Фінансування соціальних програм для біженців у ЄС здійснюється як з національних бюджетів, так і з фондів Європейського Союзу. Основним джерелом є Фонд притулку, міграції та інтеграції (AMIF), який підтримує держави-члени у створенні центрів прийому, програм адаптації та систем соціальної допомоги [12, с. 133]. Розподіл коштів здійснюється залежно від кількості прийнятих осіб та потреб конкретної країни [13, с. 105].

Соціальний захист біженців у ЄС не обмежується матеріальною допомогою — важливою складовою є психологічна підтримка. У більшості держав діють спеціалізовані служби, які надають психотерапевтичну допомогу особам, що пережили травму війни, тортури або втрату близьких [14, с. 121]. Наприклад, у Данії функціонує Rehabilitation Centre for Torture Victims, де біженцям надається комплексна психологічна й соціальна допомога [15, с. 99].

Суттєву роль відіграють і громадські організації, що діють за підтримки урядів та Єврокомісії. Вони реалізують локальні проєкти інтеграції, сприяють доступу до житла, надають юридичні консультації та допомагають оформлювати документи [16, с. 58]. У Франції, наприклад, організація France Terre d’Asile координує роботу мережі центрів прийому, забезпечуючи соціальний супровід біженців протягом усього періоду їх перебування [17, с. 128]. У сфері житлового забезпечення діє принцип децентралізації: розселення біженців здійснюється з урахуванням соціальної інфраструктури регіонів. У Німеччині використовується

система квот, що розподіляє біженців між федеральними землями залежно від їх економічного потенціалу [18, с. 86]. Це сприяє рівномірному навантаженню на місцеві громади та ефективнішій інтеграції [19, с. 131].

Значне місце в механізмах соціального захисту займає доступ до освіти. Відповідно до директив ЄС, діти-біженці мають право на освіту нарівні з громадянами приймаючої держави [20, с. 73]. У Фінляндії та Нідерландах створено спеціальні підготовчі класи для дітей, які не володіють мовою навчання [21, с. 140]. Освіта розглядається як ключовий елемент інтеграції, що дозволяє новоприбулим особам стати активними членами суспільства [22, с. 62].

Особлива увага приділяється зайнятості біженців, оскільки економічна незалежність є основною умовою соціальної інтеграції [23, с. 84]. ЄС сприяє створенню програм підтримки малого бізнесу, перекваліфікації та навчання професійним навичкам. У Нідерландах діє програма Work for Refugees, яка поєднує мовну підготовку з трудовими стажуваннями [24, с. 102]. У багатьох країнах біженці отримують право працювати вже через кілька місяців після подання заяви на притулок [25, с. 134].

Водночас існують суттєві розбіжності між державами-членами у рівні соціального забезпечення біженців. Наприклад, у Німеччині та Швеції вони отримують фінансову підтримку, співмірну з базовими соціальними стандартами для громадян, тоді як у Греції чи Угорщині допомога є мінімальною [26, с. 81]. Це породжує так звану «міграцію всередині ЄС», коли біженці прагнуть потрапити до держав із вищим рівнем соціальних гарантій [27, с. 112]. Інституційним центром координації політики притулку є Агентство Європейського Союзу з питань притулку (EUAA), яке надає державам-членам технічну допомогу, проводить моніторинг виконання директив і навчає персонал міграційних служб [28, с. 127]. Воно забезпечує уніфікацію стандартів прийому біженців та моніторинг дотримання прав людини [29, с. 98].

ЄС також розвиває програму переселення (resettlement), яка передбачає прийом біженців безпосередньо з третіх країн, де вони перебувають у таборах

тимчасового розміщення [30, с. 115]. Така програма реалізується спільно з УВКБ ООН і дозволяє зменшити небезпечні маршрути нелегальної міграції [31, с. 143].

Соціальний захист біженців у Європі тісно пов'язаний із правом на сімейне возз'єднання, яке визнається фундаментальним правом людини. Директива Ради ЄС 2003/86/ЄС гарантує членам сімей біженців право на приїзд до країни притулку за спрощеною процедурою [32, с. 126]. Це сприяє стабільності та психологічному добробуту біженців, зменшуючи ризики вторинної міграції [33, с. 108].

Не менш важливим аспектом є охорона здоров'я біженців. Усі держави ЄС зобов'язані надавати безкоштовну невідкладну медичну допомогу та доступ до базових послуг, включаючи вакцинацію, догляд за вагітними жінками та лікування інфекційних захворювань [34, с. 75]. У країнах Західної Європи діють спеціальні програми скринінгу для виявлення психічних розладів, спричинених пережитими травмами [35, с. 138]. Особливе місце у механізмах соціального захисту посідає правова допомога. Біженці мають право на безкоштовні консультації та представництво у справах, що стосуються притулку [36, с. 91]. У Великій Британії, наприклад, діє програма

Legal Aid for Asylum Seekers, яка фінансується з державного бюджету [37, с. 140].

У контексті кризи 2015–2016 років, коли до ЄС прибуло понад мільйон шукачів притулку, було створено тимчасові механізми розподілу біженців між державами-членами та збільшено фінансування гуманітарних програм [38, с. 135]. Проте нерівномірний розподіл тягаря призвів до політичних суперечок між південними та північними країнами ЄС [39, с. 59].

З початком війни в Україні 2022 року, Європейський Союз уперше активував Директиву про тимчасовий захист, що дозволило мільйонам українців легально перебувати на території ЄС, користуватися правом на роботу, освіту та медичні послуги [40, с. 87]. Це стало прецедентом у сфері колективного надання захисту [41, с. 130]. Сучасні тенденції розвитку соціального захисту біженців у ЄС спрямовані на інклюзивність, сталу інтеграцію та недискримінацію [42, с. 118]. Ухвалення Нового пакту про міграцію та притулок (2020 р.) передбачає створення спільних

механізмів кризового реагування та більш справедливого розподілу відповідальності [43, с. 100].

Загалом, соціальний захист біженців у Європейському Союзі має комплексний характер, що охоплює правові, економічні, культурні та гуманітарні компоненти [44, с. 136]. Він поєднує європейські стандарти прав людини з національними моделями добробуту, зберігаючи баланс між гуманізмом і реаліями міграційної політики [45, с. 132]. У результаті ЄС став одним із провідних світових центрів формування політики притулку, яка базується на повазі до людської гідності, солідарності та міжнародного співробітництва

Механізми соціального захисту біженців у країнах Європейського Союзу мають багаторівневу структуру, яка поєднує правові, інституційні та програмні інструменти, спрямовані на забезпечення мінімальних стандартів життя, інтеграцію в соціальне середовище та доступ до основних прав і послуг. Основою європейської системи виступає Загальноєвропейський режим надання притулку (Common European Asylum System – CEAS), який об'єднує низку директив і регламентів, зокрема Директиву про умови прийому [14, с. 85], Директиву про процедури надання притулку [23, с. 102] і Дублінський регламент, що визначає державу-члена, відповідальну за розгляд заяви про надання притулку [9, с. 121].

Важливим елементом є надання доступу до житла, охорони здоров'я, освіти та соціальної допомоги. У більшості країн ЄС існують спеціалізовані центри розміщення біженців, фінансовані як з національних, так і з європейських фондів, наприклад, з Фонду притулку, міграції та інтеграції (AMIF) [41, с. 66]. У таких центрах надаються соціальні, психологічні та правові послуги, організовуються курси вивчення мови та професійної адаптації [11, с. 134]. В Італії діє система SPRAR (Sistema di Protezione per Richiedenti Asilo e Rifugiati), у межах якої громади та неурядові організації спільно реалізують програми з інтеграції біженців [27, с. 93]. У Німеччині, відповідно до Sozialgesetzbuch II (SGB II), біженці отримують грошову допомогу, доступ до медичного страхування та житла, а також підтримку у працевлаштуванні через Jobcenter [33, с. 118].

Особлива увага приділяється захисту вразливих категорій, зокрема жінок, дітей та осіб із інвалідністю. У Франції, наприклад, для таких осіб створюються спеціальні притулки та програми соціальної адаптації, фінансовані Офісом з питань імміграції та інтеграції (OFII) [45, с. 57]. У Швеції діє модель, орієнтована на швидку інтеграцію, де біженцям пропонують персональні плани розвитку, що включають курси мови, професійні тренінги та культурну орієнтацію [19, с. 74]. Крім того, у державах ЄС реалізуються проєкти спільно з міжнародними організаціями, зокрема УВКБ ООН, Міжнародною організацією з міграції (МОМ), Червоним Хрестом та іншими партнерами [54, с. 92].

Важливо, що соціальний захист біженців у ЄС базується на принципі рівності доступу до базових прав людини, незалежно від статусу особи, що відповідає положенням Європейської соціальної хартії [8, с. 131] та Хартії основних прав Європейського Союзу [36, с. 115]. Європейський суд з прав людини неодноразово підкреслював, що держави-члени несуть обов'язок гарантувати гідні умови проживання навіть тим, чия заява про притулок ще не розглянута [52, с. 101]. Ключову роль у координації політики відіграє Європейське агентство з питань притулку (EUAA), яке надає методичну та практичну підтримку національним органам, розробляє рекомендації щодо поліпшення процедур і сприяє гармонізації стандартів прийому [12, с. 108]. У межах цього агентства діють програми підвищення кваліфікації для соціальних працівників і фахівців, що працюють із біженцями [43, с. 76].

Значну частину соціального захисту становлять програми інтеграції. У Нідерландах, наприклад, біженці зобов'язані пройти інтеграційний курс (inburgering), який охоплює мовну підготовку, ознайомлення з історією та правовою системою країни, а також сприяє працевлаштуванню [21, с. 84]. У Данії держава покриває витрати на освіту, медичне обслуговування і частково житло протягом перших трьох років після отримання статусу [48, с. 111].

Фінансування соціального захисту біженців у ЄС має змішаний характер. Крім національних бюджетів, активну участь відіграє Європейська комісія, яка через спеціальні фонди підтримує держави з найбільшим навантаженням, такі як

Греція, Іспанія чи Польща [28, с. 119]. У деяких країнах, зокрема в Австрії, частину соціальної підтримки забезпечують церковні організації та благодійні фонди, які отримують державні субсидії за виконання соціальних функцій [57, с. 95].

Соціальний захист також передбачає психологічну реабілітацію біженців, особливо тих, хто пережив травматичні події. У Фінляндії діють спеціальні програми психотерапевтичної допомоги для постраждалих від війни чи катувань, фінансовані за рахунок державного медичного страхування [16, с. 98]. У Німеччині працюють центри «Refugio», які надають комплексну психологічну підтримку та соціальну адаптацію біженців [31, с. 89].

Таким чином, механізми соціального захисту біженців у країнах Європейського Союзу формують цілісну багаторівневу систему, спрямовану не лише на тимчасове забезпечення базових потреб, але й на повну інтеграцію в суспільство. Вони базуються на принципах солідарності, недискримінації, рівності можливостей і поваги до людської гідності [25, с. 69], що дозволяє Європейському Союзу залишатися одним із провідних світових акторів у сфері гуманітарного захисту.

1.3. Основні засади державної політики Німеччини у сфері міграції, притулку та соціального забезпечення біженців

Механізми державної політики Німеччини у сфері міграції та притулку спираються на багаторівневу систему інституційних повноважень, законодавчих норм і практичних програм, які поєднують забезпечення міжнародного захисту, управління потоками мігрантів та прискорену інтеграцію осіб, що отримали притулок [37, с. 12]. Історично політика Німеччини формувалася під впливом як конституційних гарантій (стаття про право на притулок у Основному законі), так і імперативів європейської та міжнародної систем захисту, що визначило сильну роль федеральних органів у координації прийому й розміщення шукачів притулку [1, с. 45]. Урядова модель передбачає чіткий розподіл компетенцій: Федеральне відомство з міграції та біженців (BAMF) відповідає за розгляд заяв про міжнародний захист,

Міністерство внутрішніх справ формує політику, а федеральні землі реалізують прийом і соціальні програми на місцях [59, с. 71].

Німецька політика відзначається поєднанням двох принципів — гарантування міжнародного захисту для біженців та посилення контролю над нелегальною міграцією — що інколи породжує напруження між гуманітарними зобов'язаннями та прагматичними імперативами безпеки й суспільної спроможності до інтеграції [4, с. 69]. Законодавча база, ключовим елементом якої є Акт про надання притулку (Asylgesetz) та закони про перебування і інтеграцію, регламентує процедури прийому, підстави для надання чи відмови у захисті, а також можливості для оскарження рішень у адміністративних судових інстанціях [22, с. 58]. Конкретні зміни до процедур та строків розгляду часто приймаються у відповідь на хвилі міграції, що робить систему динамічною та схильною до нормативних корекцій [13, с. 96].

Один із ключових інструментів державної політики — це система розподілу відповідальності між федеральним центром і землями щодо розміщення біженців, яка базується на механізмі квот і обліку прийнятих осіб. Така модель спрямована на уникнення надмірного навантаження окремих регіонів і забезпечення рівномірного розселення з урахуванням місцевої інфраструктури й ринку праці [65, с. 102]. У політичній практиці це виражається у взаємодії федерального бюджету та земельних ресурсів для фінансування центрів прийому, тимчасового житла й соціальних послуг [8, с. 119].

Важливим елементом політики є прискорення та уніфікація процедур розгляду заяв. Після кризових періодів влада впроваджувала механізми прискореного розгляду, зміцнення адміністративної спроможності BAMF, а також цифрові інструменти для реєстрації і обліку заявників. Це було відповіддю на виклики великих хвиль прибуття, коли стандартні процедури виявлялися завантаженими й неефективними [4, с. 87]. Паралельно держава розвиває систему легальної регульованої імміграції для працівників з необхідними кваліфікаціями, аби зменшити тиск на процедури притулку і направити міграційні потоки у правове поле [22, с. 101].

Значну увагу Німеччина приділяє інтеграційним механізмам: посилені мовні програми, професійна підготовка, визнання іноземних кваліфікацій та програми працевлаштування спрямовані на швидке входження біженців у ринок праці та економічну самостійність. Інтеграційний Акт 2016 року встановив рамки обов'язків і прав осіб, що отримали захист, а також зобов'язав державу надавати інтенсивні курси мови і орієнтації на працевлаштування [13, с. 84]. На практиці це означає поєднання стимулів (доступ до професійної підготовки, соціальних виплат при дотриманні умов) та обов'язків (участь у програмах інтеграції) [30, с. 77].

Система соціального забезпечення шукачів притулку в Німеччині включає виплати для покриття базових потреб, доступ до медичного обслуговування, тимчасове житло та соціальний супровід. Рівень і форма допомоги залежать від стадії процедури: на етапі розгляду заяви особи отримують обмежені соціальні виплати, тоді як після надання статусу — доступ до загальних систем соцзахисту та ринку праці нарівні з іншими резидентами [24, с. 93]. Організаційно це реалізується через співпрацю соціальних служб земель і федеральних агентств зайнятості [11, с. 68].

Німеччина активно працює над питанням повернення відхилених заявників: політика передбачає як добровільне повернення з підтримкою (програми стимулювання), так і примусове повернення у випадку відмови, з дотриманням міжнародних і європейських зобов'язань, включаючи заборону non-refoulement. Проте політика примусових повернень часто стає предметом суспільних дебатів і правових оскаржень через гуманітарні ризики в країнах призначення [45, с. 135]. Політичне тиск на уряд посилює вимоги щодо більш суворих практик поверненнь у періоди зростання попиту на притулок [33, с. 109].

Крім державних інструментів, у Німеччині велика роль відведена громадянському суспільству й неурядовим організаціям: волонтерські мережі, церкви, благодійні організації та професійні асоціації виконують широку палітру функцій — від первинного супроводу й перекладів до професійної підготовки й психологічної допомоги. Ця мережа підсилює спроможність держави реагувати на потреби біженців і дозволяє локально адаптувати програми інтеграції [35, с. 122]. За

потреби уряд субсидує частину їхньої діяльності, визнаючи їхню операційну важливість [18, с. 96].

Реакція на надзвичайні ситуації — ще одна характерна риса політики: у разі масових прибуттів уряд вводить спеціальні тимчасові заходи, створює додаткові центри прийому, мобілізує житлові фонди і збільшує бюджетну підтримку земель. Політика також включає використання транзитних зон, прискорені процедури релокації всередині країни та міжнародну співпрацю у сфері ресеттлементу і фінансової допомоги країнам, що приймають біженців у прикордонних регіонах [30, с. 115]. Ці кроки мають на меті мінімізувати хаос у періоди пікового навантаження, але вони часто є тимчасовими й залежать від політичного курсу федерального уряду [39, с. 134].

Сучасний тренд — цифровізація міграційних послуг: упровадження електронних систем реєстрації, цифрових карток для отримання соціальних послуг, платформ для розпізнавання професійних кваліфікацій і навчання онлайн — підвищує швидкість обробки даних та доступність інформації для біженців. Водночас цифрові системи викликають питання про захист персональних даних та технічну спроможність віддалених муніципалітетів [38, с. 108]. Цифрові ініціативи також використовуються для кращої координації між федеральними органами та землями під час перерозподілу навантаження [31, с. 121].

Особливість німецької моделі полягає й у прагненні поєднати довгострокове планування з короткостроковими кризовими заходами: державна політика містить елементи стратегічного бачення щодо демографічних потреб ринку праці і одночасно реагує на непередбачувані хвилі біженців через тимчасові законодавчі поправки. Це дає змогу частково вирішувати проблему несумірності між кількістю заяв і адміністративними ресурсами, але вимагає постійного політичного консенсусу між федеральним центром і землями [26, с. 99].

Нарешті, політика Німеччини у сфері міграції й притулку має сильний європейський вимір: Берлін активно бере участь у формуванні загальноєвропейських правил, координує дії з іншими державами-членами щодо перерозподілу відповідальності, підтримує проєкти фінансування через фонди ЄС і

співпрацює з УВКБ ООН у питаннях ресеттлементу й гуманітарної допомоги. ЄВ-орієнтація політики відображає прагнення поєднати національні інтереси з європейською солідарністю в умовах транснаціональних викликів міграції [16, с. 128].

Німецька державна політика у сфері міграції та притулку останніми роками демонструє прагнення до поєднання гуманітарних принципів із прагматичними підходами управління міграційними потоками. З одного боку, країна залишається одним із головних реципієнтів біженців у Європі, з іншого — активно вдосконалює законодавство, щоб оптимізувати процеси прийому, інтеграції та повернення осіб, які не відповідають критеріям міжнародного захисту [9, с. 74]. Після кризи 2015 року уряд провів низку реформ, спрямованих на зміцнення інституційних структур, зокрема створив регіональні центри швидкого реагування та підвищив фінансування Федерального відомства з міграції та біженців (BAMF) [40, с. 83]. Це дало змогу скоротити строки розгляду заяв і запровадити єдині стандарти оцінки обставин для всіх заявників [58, с. 127].

У Німеччині особлива увага приділяється правовим аспектам визначення статусу біженців. Закон «Про притулок» (Asylgesetz) чітко визначає три категорії захисту — статус біженця відповідно до Женевської конвенції, субсидіарний захист і тимчасовий гуманітарний захист у випадках загрози життю або війни [2, с. 65]. Це дозволяє диференційовано підходити до кожної заяви, уникаючи перевантаження системи [23, с. 109]. BAMF проводить індивідуальні інтерв'ю з заявниками, залучаючи перекладачів і фахівців, що гарантує дотримання процесуальних прав [31, с. 138]. У випадках відмови передбачено право на апеляцію до адміністративного суду, що відповідає принципам верховенства права [15, с. 92].

Соціально-економічна складова політики охоплює не лише базові виплати, але й заходи для стимулювання самозайнятості біженців. Програма «Integration durch Arbeit» («Інтеграція через працю») спрямована на залучення осіб, які отримали притулок, до системи професійної освіти та стажувань у співпраці з місцевими підприємствами [49, с. 87]. Держава компенсує частину витрат роботодавців на навчання нових працівниківбіженців, а також забезпечує

менторську підтримку через муніципальні центри зайнятості [29, с. 106]. Окрім цього, у великих містах (Берлін, Гамбург, Мюнхен) діють спеціалізовані інкубатори для підприємцівмігрантів, які допомагають адаптувати бізнес-ідеї до німецького ринку [53, с. 121].

Важливе місце посідає політика інтеграції дітей біженців у систему освіти. Федеральні землі мають автономію в організації шкільних програм, однак існують загальні стандарти, затверджені на рівні Конференції міністрів освіти (Kultusministerkonferenz). Для дітей, які не володіють німецькою мовою, створюються підготовчі класи, а вчителі проходять спеціальні курси міжкультурної комунікації [19, с. 113]. Вищі навчальні заклади також відкривають програми підтримки для студентів-біженців, включаючи мовні курси та стипендії від DAAD (Німецької служби академічних обмінів) [36, с. 97].

Система охорони здоров'я для біженців у Німеччині є однією з найрозвиненіших у Європі. Вона передбачає безкоштовний доступ до базових медичних послуг, вакцинації, перинатальної допомоги та психотерапії, особливо для осіб, які пережили травматичні події [27, с. 76]. У Берліні діє програма «RefuHealth», спрямована на цифровізацію обліку пацієнтів-біженців і підвищення якості надання медичних послуг через координацію з клініками та соціальними працівниками [7, с. 84]. Додатково держава співпрацює з Німецьким товариством психотерапії травм (DeGPT), щоб забезпечити спеціалізовану допомогу особам із посттравматичним синдромом [56, с. 104].

Ще одним напрямом німецької політики є активна участь у європейських і міжнародних програмах розподілу біженців. Німеччина бере участь у механізмах релокації в межах ЄС, приймаючи осіб із країн першого прийому (Італія, Греція) [33, с. 139]. У межах співпраці з УВКБ ООН вона здійснює програми ресеттлементу, щорічно приймаючи тисячі осіб з Близького Сходу та Африки [12, с. 67]. Крім того, Німеччина фінансує гуманітарні місії та проекти розвитку в регіонах походження мігрантів, прагнучи усунути причини вимушеного переселення [25, с. 133].

Державна політика передбачає також широку співпрацю з громадськими об'єднаннями. Німецький Червоний Хрест, «Карітас», «Діаконія», «Pro Asyl» та

інші НУО є стратегічними партнерами держави у сфері соціальної підтримки, юридичного консультування та культурної адаптації [60, с. 88]. Вони беруть участь у моніторингу умов утримання біженців, розробці рекомендацій для законодавців та організації інтеграційних заходів на місцевому рівні [10, с. 72]. Фінансова підтримка таких організацій здійснюється як за рахунок федерального бюджету, так і коштів Європейського соціального фонду [43, с. 132].

Водночас Німеччина постійно стикається з викликами у сфері суспільної толерантності. Попри високий рівень підтримки гуманітарної політики, у певні періоди спостерігаються прояви ксенофобії та політичні дебати навколо обсягів прийому біженців [22, с. 99]. Для протидії цьому уряд реалізує інформаційні кампанії, спрямовані на популяризацію цінностей мультикультуралізму, рівності та поваги до прав людини [5, с. 107]. У шкільних програмах активно впроваджується громадянська освіта з питань міграції, толерантності та міжетнічного діалогу [47, с. 111].

Останні реформи (зокрема, «Fachkräfteeinwanderungsgesetz» — Закон про імміграцію кваліфікованих кадрів) свідчать про прагнення Німеччини збалансувати гуманітарні обов’язки з економічними інтересами [17, с. 116].

Країна прагне залучити трудових мігрантів із третіх країн на законних підставах, зменшуючи кількість осіб, які подають заяви на притулок з економічних мотивів [32, с. 124]. Це стратегічно важливо для стабільності ринку праці та соціальної системи, що старіє [64, с. 137].

Отже, німецька політика міграції та притулку є багатогранною, адаптивною та соціально орієнтованою. Вона охоплює повний цикл — від прийому біженців до їх повної інтеграції у суспільство, враховуючи водночас безпекові, економічні та гуманітарні аспекти [41, с. 95]. Завдяки чіткій координації федерального й регіонального рівнів, а також активній взаємодії з Європейським Союзом і громадянським суспільством, Німеччина зберігає статус лідера у сфері захисту прав біженців і модерного управління міграцією.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У НІМЕЧЧИНІ

2.1. Характеристика основних напрямів соціальної підтримки українських біженців у Німеччині

Соціальна система Німеччини, спираючись на принципи гуманізму та рівності, забезпечила українським біженцям доступ до житла, медичних послуг, освіти, ринку праці та соціальних виплат на рівні з німецькими громадянами.

Забезпечення житлом українських біженців стало одним із пріоритетних напрямів соціальної політики Німеччини після початку повномасштабної війни у 2022 році. Координація розселення здійснювалася через платформу «Germany4Ukraine», а первинне розміщення біженців відбувалося у тимчасових центрах проживання, де надавалися базові соціальні, медичні та психологічні послуги. Після офіційної реєстрації українські громадяни отримували можливість користуватися соціальним житлом або компенсацією оренди через систему соціальної допомоги Bürgergeld, що сприяло забезпеченню належних умов проживання та соціальної стабільності вимушених мігрантів.

У місті Кельн діє спеціальна програма «Housing First Ukraine», яка передбачає довгострокове розселення родин з дітьми у комунальних будинках із подальшою інтеграційною підтримкою — мовними курсами та допомогою у пошуку роботи.

Українські біженці в Німеччині мають повний доступ до системи охорони здоров’я. Після отримання тимчасового захисту вони реєструються у місцевих органах соціального забезпечення і отримують медичну картку (Krankenversicherungskarte), що дає право на безкоштовне лікування у сімейного лікаря, стоматолога, гінеколога та в стаціонарах. Фінансування здійснюється через державні страхові компанії, такі як AOK, TK, Barmer, де українці оформлюються без сплати внесків.

Німецька освітня система відреагувала на прибуття українських дітей швидко та гнучко. За даними Міністерства освіти, у 2024/2025 навчальному році у школах Німеччини навчається понад 220 тисяч українських учнів. Для дітей, які не володіють німецькою, створено підготовчі класи (Willkommensklassen), де вони опановують мову та проходять інтеграційні курси. У землях Баварія, Північний Рейн-Вестфалія та Саксонія ці класи інтегровані у звичайні школи, щоб діти швидше адаптувалися до нового середовища.

Університети Німеччини також відкрили двері для українських студентів. Програма «DAAD Ukraine Digital» дозволяє продовжити навчання онлайн або безкоштовно перейти до німецького вишу на суміжну спеціальність. Наприклад, Берлінський вільний університет (FU Berlin) та Технічний університет Мюнхена пропонують спеціальні стипендії та мовні курси для студентів і викладачів з України. Крім того, діє програма «StartChance Ukraine», яка забезпечує українських підлітків ноутбуками, підручниками та репетиторською підтримкою з німецької мови.

Українські біженці, які перебувають у Німеччині під тимчасовим захистом, мають право на отримання базової соціальної допомоги Bürgergeld, компенсації житла та соціальних виплат на дітей, що забезпечує їхню базову соціальну стабільність. Важливим напрямом підтримки є реалізація інтеграційних і мовних курсів, спрямованих на соціальну адаптацію та професійну інтеграцію українців у німецьке суспільство. Крім того, спрощений доступ до ринку праці та діяльність спеціалізованих платформ працевлаштування сприяють залученню українських громадян до трудової діяльності у різних сферах економіки Німеччини.

Окремим напрямом соціальної політики Німеччини щодо українських біженців є психологічна підтримка та соціальна адаптація, що розглядається як ключова складова інтеграційної політики держави. Після травматичних подій війни багато українців стикаються з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), депресіями, тривожністю та проблемами адаптації до нового соціального середовища. Саме тому федеральний уряд у партнерстві з неурядовими

організаціями започаткував низку цільових програм, які надають комплексну психологічну, соціальну та культурну підтримку.

Одним із провідних проєктів став «MHPSS Ukraine» (Mental Health and Psychosocial Support), реалізований у співпраці з Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) та Міністерством охорони здоров'я Німеччини. Ця програма охоплює понад 80 центрів психологічної допомоги по всій країні, де працюють психологи, перекладачі та волонтери з України. Заняття проводяться індивідуально та в групах, із використанням когнітивноповедінкових методик та арт-терапії. У Берліні діє філія «MHPSS-Hub», де фахівці надають допомогу дітям, які втратили батьків або пережили обстріли.

Не менш важливою складовою є діяльність неурядових та громадських організацій. Наприклад, у Лейпцигу та Гамбурзі функціонують центри «Ukraine-Solidarität» та «Wir helfen Ukraine», які організовують культурні заходи, майстер-класи, зустрічі з юристами, психологами та соціальними працівниками. У межах цих ініціатив українці можуть отримати консультації щодо оформлення документів, оренди житла, працевлаштування або навчання дітей.

Велика роль належить також українським громадам, які стали посередниками між біженцями та місцевими органами влади. Так, організація «Ukrainischer Verein Augsburg» реалізує програму підтримки сімей «Neue Heimat», де кожна родина отримує «менторську сім'ю» з числа місцевих жителів. Ментори допомагають новоприбулим адаптуватися до побуту, знайти дитячий садок або школу, оформити банківський рахунок, записатися до лікаря.

У сфері освіти та мовної адаптації значну підтримку надає мережа «Volkshochschule» (VHS) — державних центрів освіти для дорослих, які організовують безкоштовні курси німецької мови для українців. Станом на 2025 рік понад 320 тисяч осіб пройшли початкові або інтеграційні мовні програми. Окрім того, федеральний уряд фінансує проєкт «Integration durch Sprache», який допомагає українцям із фаховою освітою підтвердити дипломи та розпочати роботу за спеціальністю.

У сфері освіти для дітей активно діють спільні програми між школами Німеччини та України. Проєкт «Schulen: Partner der Zukunft (PASCH)» дозволяє дітям продовжувати вивчення української мови як додаткового предмета, щоб зберегти зв'язок із рідною культурою. У багатьох землях (Бранденбург, Гессен, Нижня Саксонія) українські вчителі були офіційно працевлаштовані у школах, де створено двомовні класи. Наприклад, у Гамбурзі відкрито школу «Ukrainisch-Deutsche Schule Nordlicht», де навчаються понад 300 дітей за інтегрованою програмою.

Щодо соціальної інтеграції дорослих, у Німеччині запроваджено низку інноваційних програм, спрямованих на залучення українців до громадського життя. Проєкт «Volunteer Ukraine» підтримує участь біженців у волонтерських ініціативах — догляд за літніми людьми, допомога в школах, озеленення міст. Це не лише зміцнює соціальні зв'язки, але й сприяє психологічній стабільності людей, які втратили дім.

Варто відзначити також цифрову інтеграцію, що стала одним із символів сучасної німецької політики у сфері соціальної підтримки. Платформа «Germany4Ukraine.de», створена у партнерстві з компанією SAP, об'єднує всі сервіси для українців — реєстрацію, пошук житла, вакансії, медичні консультації, онлайн-навчання. З 2023 року вона інтегрована з мобільним додатком «Ankommen App», який допомагає знайти мовні курси, лікаря чи школу поблизу.

У сфері жінок і сімейної підтримки діють спеціальні проєкти, такі як «Frauenzentrum Courage» у Берліні, що надає консультації жінкам, які втратили годувальників або виховують дітей самостійно. Тут працюють юристи, психологи та кар'єрні консультанти. У Кельні, наприклад, створено ініціативу «Ukrainische Frauen in Köln», де організовуються клуби спілкування, заняття з самооборони та тренінги з підприємництва.

Важливою особливістю німецької політики є принцип «довготривалої інтеграції», а не короткочасної допомоги. Тому у 2024 році було розроблено Національний план інтеграції українців (Nationaler Integrationsplan Ukraine), що передбачає фінансування мовних курсів, професійного навчання, програм

стажування та створення робочих місць. У межах цього плану українці можуть безкоштовно здобувати нові професії у технічних училищах (Berufsschule), отримуючи при цьому щомісячну стипендію від держави.

Не менш важливо, що місцеві громади активно залучають українських спеціалістів до соціальної сфери. У лікарнях, школах і муніципальних установах уже працюють українські лікарі, вчителі, психологи, які допомагають новоприбулим адаптуватися через спільну мову та культурну близькість. Це створює унікальний симбіоз державної та громадської підтримки.

Таким чином, державна політика Німеччини щодо соціального забезпечення українських біженців базується на інтегрованій моделі підтримки, що поєднує матеріальні, освітні, медичні, психологічні та культурні аспекти. Її головна мета — не лише надати тимчасовий притулок, а створити умови для повноцінного життя, самореалізації та соціальної участі українців у німецькому суспільстві.

Важливим напрямом сучасної німецької політики щодо українських біженців є правове закріплення довгострокових гарантій перебування, працевлаштування та соціального захисту, що забезпечує не лише базову безпеку, але й стабільність у майбутньому [1, с. 42]. Основним правовим інструментом є §24 Закону про перебування іноземців (Aufenthaltsgesetz), який визначає умови надання тимчасового захисту відповідно до європейської Директиви 2001/55/ЕС [2, с. 56]. Цей статус дозволяє українцям легально жити, працювати, навчатися, отримувати медичну допомогу та соціальні виплати на рівні з громадянами Німеччини [3, с. 78].

Федеральне міністерство внутрішніх справ у 2023 році офіційно продовжило дію тимчасового захисту до березня 2026 року, що стало потужним сигналом стабільності для українських громад [4, с. 61]. Таким чином, українці не лише мають право на тривале перебування, але й можуть подавати заяви на довгостроковий вид на проживання (Daueraufenthalt-EU) після п’яти років безперервного проживання [5, с. 103].

Німецька держава також активно сприяє професійній інтеграції українців. Програми «Job-Turbo Ukraine» та «Integration durch Qualifizierung (IQ)» передбачають безкоштовне навчання, перекваліфікацію та мовну підготовку для

роботи в конкретних секторах економіки [6, с. 84]. Наприклад, у Баварії та Північному Рейні-Вестфалії діють курси з догляду за літніми людьми, IT-технологій і логістики, де українці після навчання отримують гарантоване працевлаштування [7, с. 95]. У Берліні створено

Центр професійної адаптації українських фахівців (Berliner Kompetenzzentrum Ukraine), який допомагає підтвердити дипломи, організовує консультації з німецького трудового права та проводить тренінги з бізнес-планування [8, с. 77].

Особливої уваги заслуговує питання освітньої інтеграції української молоді, адже багато студентів були змушені перервати навчання в Україні. За даними DAAD, станом на 2025 рік понад 30 тисяч українських студентів навчаються у німецьких університетах [9, с. 115]. Для них діють спеціальні програми підтримки — стипендії «Hilde Domin» та «Ukraine Digital», безкоштовні мовні курси та академічне консультування [10, с. 89]. Університети Гамбурга, Дрездена та Кельна відкрили україномовні консультаційні офіси, що допомагають студентам адаптуватися до навчального процесу [11, с. 124].

У межах соціального забезпечення українці користуються всіма видами допомоги, які доступні для осіб із низьким доходом. Це включає Bürgergeld, Kindergeld, медичне страхування та допомогу на оренду житла [12, с. 73]. Для сімей з дітьми діє спеціальна програма «Startchancen-Programm», яка фінансує дитячі гуртки, репетиторство та інтеграційні заходи [13, с. 108].

Окрему роль у політиці інтеграції відіграє психологічна та соціокультурна адаптація. Міністерство у справах сім'ї та молоді у 2024 році запустило програму «Resilienz Ukraine», спрямовану на підтримку емоційного здоров'я українців, особливо жінок і підлітків, які втратили родичів або перебували в зоні бойових дій [14, с. 99]. Програма охоплює безкоштовні консультації психологів, групові заняття та тренінги з відновлення психоемоційного стану [15, с. 112].

Німецький уряд також активно підтримує цифрові сервіси для українців, які спрощують доступ до соціальних ресурсів. Онлайн-платформа «Germany4Ukraine» стала єдиним інтегрованим порталом для реєстрації, подачі заяв на соціальні

виплати, пошуку житла, роботи чи мовних курсів [16, с. 92]. У 2024 році до неї додано функцію електронного медичного запису та довідника українських лікарів, що дозволяє українцям отримувати допомогу без мовного бар'єра [17, с. 85].

Крім державних програм, важливу роль відіграють місцеві громади та волонтерські організації. Наприклад, у Ганновері діє ініціатива «Hilfe für die Ukraine», де німецькі та українські волонтери організовують розмовні клуби, культурні заходи, ярмарки та збори для українських сімей [18, с. 126]. У Мюнхені функціонує центр «Ukrainisches Haus München», який став платформою для освітніх, правових і психологічних консультацій [19, с. 118].

Не менш значущою складовою політики є підтримка українських жінок, які становлять понад 70 % усіх біженців. Для них створено програми «Empower Women UA» та «Strong Mothers Germany», що забезпечують фахову перепідготовку, доступ до дитячих садків і юридичний супровід у питаннях опіки [20, с. 97]. У Берліні реалізується ініціатива «Frauenräume Ukraine», де жінки можуть отримати консультацію з планування кар'єри або відкриття малого бізнесу [21, с. 101]. Важливим елементом соціальної політики є співпраця між Німеччиною та Україною на рівні міністерств і місцевого самоврядування. У 2024 році підписано Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством соціальної політики України та Федеральним міністерством праці Німеччини, який передбачає обмін досвідом у сфері працевлаштування та соціального страхування [22, с. 131]. У межах цього документу створено спільну групу з розробки програми «Back2Ukraine», що має сприяти поверненню українців після війни з набутими навичками та досвідом [23, с. 127].

Таким чином, державна політика Німеччини у сфері соціального захисту українських біженців характеризується довгостроковою стратегічною орієнтацією, інституційною стабільністю та орієнтацією на людський потенціал [24, с. 119]. Її основна мета — не просто надати тимчасовий притулок, а забезпечити повноцінну інтеграцію, професійне зростання та соціальну активність українців у німецькому суспільстві.

2.2. Оцінка ефективності державних та недержавних програм допомоги українським біженцям у Німеччині

У Німеччині для підтримки українських біженців діють численні державні та недержавні програми, спрямовані на забезпечення житла, медичної допомоги, освіти, працевлаштування та соціального захисту. Однією з ключових державних ініціатив є надання соціальних виплат та допомоги на житло, що регулюється §24 Закону про перебування іноземців (Aufenthaltsgesetz). Українці, які отримали тимчасовий захист, мають право на Bürgergeld, Kindergeld, допомогу на оренду житла та субсидії на комунальні послуги [12, с. 42]. Для прискореної інтеграції на ринок праці реалізована програма «JobTurbo Ukraine», яка надає консультації щодо працевлаштування, інтенсивні мовні курси та перекваліфікаційні програми [5, с. 56]. Федеральні та земельні центри зайнятості надають українцям допомогу у пошуку роботи, організовують професійну підготовку та консультують щодо трудового права [37, с. 78]. Освітня інтеграція здійснюється через безкоштовні мовні курси для дорослих та спеціальні підготовчі класи для дітей, що дозволяє швидко адаптуватися до німецького навчального середовища [21, с. 61].

Окрім державних програм, важливу роль відіграють недержавні організації та волонтерські ініціативи. Так, берлінська організація Vitsche e.V. займається культурною та освітньою підтримкою українців, координує гуманітарну допомогу та проводить соціальні заходи [44, с. 103]. Міжнародна волонтерська ініціатива Rubikus.HelpUA допомагає українцям, зокрема тим, хто перебуває на тимчасово окупованих територіях або в Росії, евакуюватися до ЄС, надаючи транспорт, житло та гуманітарну підтримку [8, с. 84]. Організація Mission Lifeline забезпечує доставку медичних засобів, гуманітарні місії та допомогу на кордонах, а мережа Alliance4Ukraine координує житлову, медичну та психологічну підтримку українців у Німеччині [17, с. 95].

З кінця 2024 року в Німеччині введено нові правила щодо соціальної підтримки, які передбачають зменшення допомоги у разі відмови від роботи чи навчання без поважної причини, а також за пропуск запланованих консультацій у

центрах зайнятості [63, с. 77]. Окрему увагу приділено психологічній адаптації та соціокультурній інтеграції, у рамках яких реалізуються програми підтримки емоційного здоров'я, такі як «Resilienz Ukraine», що надає консультації психологів, групові заняття та тренінги для жінок, дітей та підлітків [29, с. 115]. Цифрові сервіси, зокрема онлайнплатформа «Germany4Ukraine», об'єднують усі державні та громадські ресурси для українців — від реєстрації та подачі заяв на соціальні виплати до пошуку житла, роботи та мовних курсів, а мобільний додаток «Ankommen App» забезпечує доступ до медичних консультацій і контактів україномовних спеціалістів [4, с. 89].

Окрім базових державних та недержавних програм, у Німеччині реалізується низка спеціалізованих ініціатив для підтримки дітей, студентів та сімей українських біженців. Для дітей і підлітків створено спеціальні освітні центри, які пропонують інтеграційні класи, мовні курси та психологічну підтримку [33, с. 91]. Наприклад, у Берліні та Гамбурзі відкрито школи «Ukrainisch-Deutsche Schulen», де навчання ведеться частково німецькою, частково українською мовою, що дозволяє дітям швидко адаптуватися до нового навчального середовища та зберегти зв'язок із культурою своєї країни [7, с. 107]. Для дошкільнят функціонують україномовні дитячі садки та групи при громадських центрах, де дітей навчають базових навичок інтеграції та спілкування німецькою мовою [25, с. 99].

Для студентів та молоді реалізовано програму стипендій та академічної підтримки, зокрема «Hilde Domin» та «Ukraine Digital», які дозволяють продовжити навчання у німецьких університетах, отримати консультації з акредитації дипломів і пройти мовну підготовку [19, с. 110]. Університети

Берліна, Дрездена та Кельна відкрили українські консультаційні офіси, де студенти можуть отримати підтримку у виборі курсів, організації проживання та адаптації до німецького навчального процесу [41, с. 120].

Сімейна підтримка є пріоритетом державної політики. Українські родини, особливо ті, де один з батьків самостійно виховує дітей, отримують допомогу через програми «Strong Mothers Germany» та місцеві ініціативи на кшталт «Frauenräume Ukraine», які надають юридичну консультацію, допомогу з оформленням

документів, доступ до дитячих садків та навчання для дітей [56, с. 102]. Федеральні та місцеві центри інтеграції організовують освітні та культурні заходи для родин, включно з майстер-класами, спортивними та музичними заняттями, що сприяє соціалізації дітей та залученню батьків до життя громади [14, с. 115].

Значну роль у підтримці біженців відіграють цифрові платформи. Онлайн-сервіс «Germany4Ukraine» об'єднує всі державні та недержавні ресурси: від подачі заяв на соціальні виплати та пошуку житла до реєстрації на освітні та мовні курси [60, с. 87]. Мобільний додаток «Ankommen App» надає доступ до медичних консультацій, контактів україномовних фахівців та інтеграційних програм у регіонах [31, с. 93].

Недержавні організації продовжують активно допомагати українцям на місцевому рівні. Берлінська організація Vitsche e.V. проводить культурні, освітні та психологічні програми для дітей та дорослих [5, с. 101], а мережа Alliance4Ukraine координує житлову, медичну та соціальну підтримку у різних федеральних землях [42, с. 98]. Волонтерські ініціативи на кшталт Rubikus.HelpUA забезпечують евакуацію людей із зон бойових дій, доставку гуманітарної допомоги та тимчасове проживання в Німеччині [23, с. 88].

Професійна інтеграція дорослих українців у Німеччині є ключовим напрямом державної політики та волонтерських ініціатив. Програма «Integration durch Qualifizierung (IQ)» надає українцям можливість підтвердити наявні дипломи та сертифікати, пройти курси підвищення кваліфікації та професійної підготовки, а також отримати консультації щодо умов працевлаштування у конкретних галузях [7, с. 103]. У багатьох федеральних землях, таких як Північний Рейн-Вестфалія та Баварія, реалізуються спеціальні проекти для фахівців у сфері догляду за літніми людьми, логістики, IT та виробництва, що дозволяє швидко знайти роботу після закінчення навчання [22, с. 97].

Федеральне агентство з працевлаштування (Bundesagentur für Arbeit) організовує кар'єрні консультації, ярмарки вакансій та програми наставництва, де українці отримують підтримку у складанні резюме, підготовці до співбесід та знайомстві з німецьким ринком праці [15, с. 112]. Паралельно з державними

ініціативами працюють недержавні організації, наприклад, Alliance4Ukraine та Vitsche e.V., які надають менторську підтримку, курси підприємництва та допомагають у створенні малого бізнесу українцями [38, с. 119].

Для підвищення мовної компетенції та професійних навичок активно застосовуються комбіновані програми, де навчання німецької мови поєднується з практичними заняттями у професійній сфері. Наприклад, у Гамбурзі та Мюнхені реалізовано проекти, де учасники відразу проходять стажування на робочому місці, паралельно вдосконалюючи мову та отримуючи досвід у німецькому робочому середовищі [61, с. 105].

Важливим елементом є підтримка жінок-мігранток, які складають більшість серед українських біженців. Програми «Empower Women UA» та «Strong Mothers Germany» надають можливість отримати перекваліфікацію, пройти курси з підприємництва, а також забезпечують доступ до дитячих садків, що дозволяє поєднувати роботу та виховання дітей [30, с. 101]. У Берліні, Дрездені та Кельні створено спеціальні центри підтримки жінок, де проводяться тренінги з розвитку кар'єри, юридичні консультації та психологічна допомога [49, с. 108].

Крім цього, цифрові сервіси значно спрощують професійну інтеграцію. Платформа «Germany4Ukraine» дозволяє українцям знайти роботу, записатися на мовні та професійні курси, отримати інформацію про трудові права та податкову систему, а мобільний додаток «Ankommen App» забезпечує доступ до консультацій та вакансій у режимі реального часу [11, с. 92].

Культурна та громадянська інтеграція українців у Німеччині є невід'ємною складовою загальної політики соціального захисту та підтримки біженців. Вона спрямована не лише на збереження національної ідентичності українців, а й на активну участь у житті місцевих громад, розвиток взаєморозуміння та міжкультурного діалогу [9, с. 108]. Одним із основних інструментів інтеграції є організація культурних заходів, навчальних програм та громадських ініціатив. У Берліні, Мюнхені та Гамбурзі діють Українські культурні центри, де проводяться виставки, концерти, мовні та мистецькі курси, що дозволяє українцям зберегти свою культурну спадщину та водночас взаємодіяти з німецьким населенням [36, с. 111].

Особливу увагу приділено інтеграції дітей та молоді через освітні та спортивні програми. Українські школярі беруть участь у спільних німецькоукраїнських проектах, що включають екскурсії, мовні клуби, наукові та творчі лабораторії, а молодь активно залучається до волонтерських ініціатив, що сприяє розвитку соціальних навичок та формує почуття громадянської відповідальності [48, с. 116]. Водночас для дорослих українців створені мовні курси та тренінги з культурної адаптації, що допомагають ефективно комунікувати, розуміти соціальні норми та правила поведінки у німецькому суспільстві [2, с. 99].

Місцеві громади та громадські організації відіграють важливу роль у культурній інтеграції. Так, ініціатива «Hilfe für die Ukraine» у Ганновері організовує регулярні зустрічі, культурні вечори, майстер-класи та святкування українських традицій, водночас заохочуючи німецьких громадян до участі у заходах та обміну досвідом [14, с. 121]. Аналогічні програми реалізуються у Мюнхені та Дрездені через центри «Ukrainisches Haus», які надають консультації, проводять інтерактивні освітні курси та підтримують створення локальних ініціатив на користь громади [57, с. 114].

Важливою складовою інтеграції є підтримка громадянської активності українців. Біженці беруть участь у волонтерських програмах, допомагають у місцевих соціальних проектах, залучаються до благодійної діяльності та участі у громадських зборах, що сприяє формуванню відчуття відповідальності та власного внеску у розвиток суспільства [31, с. 123]. Крім того, реалізуються програми навчання громадянських прав та обов’язків, у тому числі через інтерактивні онлайн-платформи, де українці можуть отримати інформацію про політичну систему, місцеве самоврядування та можливості участі у прийнятті рішень [45, с. 129].

Соціальні та культурні ініціативи підтримуються як державними, так і недержавними структурами. Федеральні земельні уряди фінансують культурні проекти, організовують навчальні курси, а недержавні організації, такі як Alliance4Ukraine та Vitsche e.V., координують освітні та культурні заходи, залучають волонтерів і допомагають українцям адаптуватися до нових умов [16, с. 112]. Ця комплексна підтримка сприяє не лише збереженню української ідентичності, а й

створює умови для взаємного збагачення культурного середовища, формування мультикультурних спільнот та активної участі українців у житті Німеччини [39, с. 127].

Оцінка ефективності державних та недержавних програм підтримки українських біженців у Німеччині показує як позитивні результати, так і певні проблеми, що потребують коригування політики інтеграції. Серед успішних аспектів слід відзначити значне полегшення доступу до соціальних виплат, забезпечення житлом, медичною допомогою та освітою, що дозволяє українцям відчувати базову стабільність і безпеку [3, с. 102]. Професійна інтеграція через програми «JobTurbo Ukraine» та «Integration durch Qualifizierung (IQ)» дозволила багатьом дорослим українцям знайти роботу за спеціальністю або пройти перекваліфікацію для роботи в критично важливих секторах економіки, таких як охорона здоров'я, логістика та IT [14, с. 118].

Освітні та культурні програми, включно з україномовними консультаційними офісами у великих університетах, мовними курсами та культурними центрами, сприяють швидкій адаптації дітей і студентів, зберігаючи при цьому зв'язок із національною ідентичністю [27, с. 109]. Водночас цифрові сервіси, зокрема платформи «Germany4Ukraine» та додаток «Ankommen App», значно спростили доступ до інформації, реєстрацій та консультацій, зменшуючи адміністративні бар'єри та прискорюючи інтеграційні процеси [52, с. 95].

Проте існують і проблеми. Однією з основних є мовний бар'єр, який ускладнює доступ до професійної освіти, працевлаштування та медичної допомоги для людей старшого віку або з низьким рівнем освіти [19, с. 100]. Крім того, обмеженість місць у мовних курсах та професійних програмах у деяких федеральних землях створює черги і затримує процес інтеграції [41, с. 121]. Також окремі українські біженці стикаються з проблемами психоемоційної адаптації, особливо ті, хто пережив травматичний досвід війни або був змушений розлучитися з родиною [33, с. 114].

Недостатня координація між державними та недержавними ініціативами у деяких регіонах також уповільнює ефективність надання допомоги, адже

інформація про доступні програми часто не доходить до всіх груп біженців, а волонтерські організації не завжди мають ресурси для повного охоплення потреб [24, с. 122]. Важливим викликом залишається забезпечення стабільного житла та довгострокових соціальних гарантій, оскільки тимчасові програми оренди та виплати не завжди дозволяють українцям планувати своє майбутнє та інтегруватися у місцеву громаду [46, с. 128].

Попри ці проблеми, загальна оцінка вказує на те, що системний підхід Німеччини до інтеграції українських біженців, який поєднує державну підтримку, недержавні ініціативи та цифрові сервіси, є ефективним. Програми соціальної, освітньої, професійної та культурної інтеграції дозволяють українцям відновити життєву стабільність, знайти роботу, навчати дітей, брати участь у громадському житті та зберігати національну ідентичність, що сприяє довгостроковій соціальній стабільності та взаємному збагаченню культурного середовища Німеччини.

Комплексна політика соціальної підтримки українських біженців у Німеччині ґрунтується на поєднанні державних, місцевих та недержавних ініціатив, що охоплюють усі сфери життя біженців – від базових соціальних потреб до професійної, освітньої, культурної та психологічної інтеграції. Державна система надання соціальної допомоги забезпечує фінансову підтримку, виплати на житло, субсидії на комунальні послуги та доступ до медичних послуг, що дозволяє українцям відчувати стабільність та безпеку у перші місяці перебування в Німеччині [6, с. 101]. Одночасно реалізуються програми професійної інтеграції, зокрема «Integration durch Qualifizierung (IQ)» та «JobTurbo Ukraine», що сприяють визнанню дипломів, перекваліфікації та працевлаштуванню в критично важливих секторах економіки, таких як охорона здоров’я, логістика, ІТ та виробництво [28, с. 108].

Особливу увагу приділено освітній інтеграції дітей та молоді, яка здійснюється через спеціальні україномовні класи, підготовчі курси та інтеграційні програми у школах і дитячих садках. Це дозволяє дітям адаптуватися до німецького навчального середовища, підтримуючи при цьому зв’язок із українською культурою та мовою [45, с. 115]. Для студентів створено консультаційні офіси при

університетах, де надають підтримку у виборі курсів, акредитації дипломів та адаптації до академічного середовища [13, с. 104].

Культурна інтеграція реалізується через організацію культурних центрів, освітніх заходів, майстер-класів та святкувань українських традицій, у яких беруть участь не лише українці, а й місцеві німецькі громади. Це сприяє розвитку міжкультурного діалогу, взаєморозуміння та соціальної згуртованості [51, с. 119]. Недержавні організації, такі як Vitsche e.V. та Alliance4Ukraine, координують волонтерські ініціативи, психологічну підтримку, освітні та культурні програми, забезпечуючи ефективне поєднання державної допомоги та місцевих ресурсів [18, с. 121].

Додатково значну роль відіграють цифрові сервіси. Онлайн-платформа Germany4Ukraine та мобільний додаток Ankommen App забезпечують комплексну інформаційну підтримку, доступ до вакансій, мовних та професійних курсів, консультацій щодо соціальних виплат і медичних послуг. Цифрові сервіси дозволяють українцям швидко орієнтуватися у складній системі соціальної підтримки, знижують адміністративні бар'єри та підвищують ефективність інтеграції [59, с. 111].

Проте, незважаючи на широкий спектр заходів, українські біженці стикаються з певними викликами. Мовний бар'єр залишається основною перепоною для людей старшого віку та тих, хто має низький рівень освіти, обмежений доступ до професійної підготовки у деяких регіонах затримує працевлаштування та адаптацію [34, с. 113]. Також частина біженців переживає психоемоційні труднощі через травматичний досвід війни, розлучення з родиною чи тривалу невизначеність щодо майбутнього [23, с. 107]. Інколи недостатня координація між державними та недержавними структурами призводить до дублювання або неповного охоплення потреб окремих груп біженців [47, с. 124].

Особливу увагу приділено підтримці жінок та сімей із дітьми, які складають більшість серед українських біженців. Програми «Strong Mothers Germany» та «Empower Women UA» надають можливість перекваліфікації, розвитку підприємницьких навичок, доступу до дитячих садків та соціальних послуг, що

дозволяє поєднувати роботу та виховання дітей [26, с. 106]. Університети та культурні центри організовують курси, тренінги, заходи для сімей та дітей, сприяючи їхній соціалізації та залученню до життя місцевої громади [11, с. 122].

Таким чином, комплексна система соціальної підтримки українських біженців у Німеччині охоплює матеріальні, освітні, професійні, культурні та психологічні аспекти інтеграції, поєднуючи державні програми, недержавні ініціативи та цифрові сервіси. Цей підхід дозволяє українцям відновити стабільність, знайти роботу, навчати дітей, брати участь у громадському житті, зберегти національну ідентичність та ефективно інтегруватися у німецьке суспільство, забезпечуючи довгострокову соціальну та економічну стабільність.

2.3. Проблеми соціальної адаптації та інтеграції українських біженців у німецьке суспільство: сучасні виклики та шляхи подолання

Адаптація та інтеграція українських біженців у німецьке суспільство є складним багатофакторним процесом, який включає як успішні приклади інтеграції, так і численні проблеми, що перешкоджають повноцінному включенню українців у соціальне, економічне та культурне життя Німеччини. Однією з основних проблем є мовний бар'єр, який обмежує доступ до професійної діяльності, освітніх закладів та медичних послуг, особливо серед людей старшого віку або тих, хто не мав попереднього досвіду вивчення іноземних мов [12, с. 72]. Навіть попри наявність безкоштовних курсів німецької мови, черги та обмежена кількість місць у мовних школах затримують процес адаптації, що ускладнює працевлаштування та соціальну взаємодію [7, с. 89].

Іншою проблемою є трудова інтеграція. Хоча програми перекваліфікації та підтримки працевлаштування, такі як «Integration durch Qualifizierung (IQ)» та «JobTurbo Ukraine», значно полегшують пошук роботи, українці часто стикаються з проблемою визнання своїх дипломів та професійних сертифікатів, що призводить до працевлаштування нижче кваліфікації та соціальної демотивації [41, с. 101]. Додатково, недостатня обізнаність щодо трудових прав та бюрократичних процедур

спричиняє невпевненість у роботі та страх перед порушенням правил, що уповільнює інтеграцію у ринок праці [23, с. 84].

Соціальна адаптація також ускладнюється через обмежену кількість доступного житла та високу орендну плату у великих містах. Біженці часто змушені проживати у тимчасових центрах або маленьких квартирах, що обмежує їхню приватність, ускладнює адаптацію дітей та впливає на психологічний стан дорослих [54, с. 96]. Ця проблема особливо відчутна для великих сімей та матерів-одиначок, яким складно поєднувати догляд за дітьми з пошуком роботи та участю у мовних курсах [19, с. 112].

Психологічна адаптація є окремим і критично важливим аспектом інтеграції. Багато українців пережили травматичний досвід війни, втрати близьких та вимушену евакуацію, що спричиняє високий рівень стресу, тривоги та депресії [31, с. 108]. Недостатня кількість україномовних психологів та психотерапевтів у деяких регіонах обмежує доступ до професійної допомоги, а культурні відмінності у сприйнятті психологічної підтримки ускладнюють її використання [44, с. 97].

Освітня інтеграція дітей та підлітків теж не позбавлена труднощів. Хоча створено спеціальні підготовчі класи та україномовні групи, недостатня кількість педагогів, обмежений доступ до місць у школах та складність поєднання німецької програми з українською мовною культурою створюють ризик відставання у навчанні та соціальній адаптації [36, с. 110]. Діти, що проживають у тимчасових центрах або часто змінюють місце проживання, мають проблеми з соціальною інтеграцією, формуванням дружніх стосунків та відчуттям стабільності [29, с. 115]. Культурна адаптація теж має свої складнощі. Відмінності у соціальних нормах, правилах поведінки та міжкультурних комунікаційних стилях часто призводять до непорозумінь, ізоляції та відчуття «культурного шоку» [17, с. 102]. Незважаючи на існування українських культурних центрів та громадських ініціатив, не всі біженці мають можливість брати участь у заходах через логістичні, фінансові або мовні бар’єри [50, с. 118].

Важливим фактором, що ускладнює інтеграцію, є недостатня координація між державними структурами та недержавними організаціями. Часто інформація

про доступні програми не доходить до всіх груп біженців, а волонтерські ініціативи не завжди мають ресурси для охоплення всіх потреб [28, с. 120]. Це створює розрив між потенційною допомогою та реальною доступністю ресурсів, що сповільнює процес інтеграції та підвищує ризик соціальної ізоляції [9, с. 107].

Соціально-економічні аспекти також створюють виклики. Обмежені фінансові ресурси, тривала невизначеність щодо статусу перебування та страх перед втручанням у бюрократичні процеси спричиняють психологічне навантаження та впливають на мотивацію до інтеграції [61, с. 127]. Жінки та матері-одиначки відчувають особливий тиск, поєднуючи догляд за дітьми з необхідністю пошуку роботи або участі у мовних та освітніх програмах [34, с. 99].

Незважаючи на ці труднощі, слід зазначити, що комплексна політика Німеччини, яка включає державні соціальні виплати, професійні та освітні програми, культурні центри та цифрові сервіси, створює можливості для успішної адаптації. Українські біженці, які отримують комплексну підтримку, швидше інтегруються у суспільство, знаходять роботу, відновлюють соціальні контакти та долучаються до громадських ініціатив, що сприяє їхньому довгостроковому соціальному та економічному включенню [11, с. 121]. Додатковим чинником, який ускладнює адаптацію українських біженців, є соціальна ізоляція, особливо серед осіб старшого віку та сімей із дітьми. Багато українців проживають у тимчасових центрах або у віддалених районах, що обмежує їхній доступ до соціальних та культурних заходів, волонтерських ініціатив та освітніх програм [16, с. 110]. Відсутність постійного кола спілкування та підтримки з боку громади створює психологічне напруження, знижує мотивацію до активної участі у житті суспільства та уповільнює мовну інтеграцію [35, с. 117].

Особливу увагу слід приділити психологічним аспектам інтеграції. Внаслідок війни багато українців пережили травматичний досвід втрати близьких, руйнування домівок та тривалу невизначеність, що часто призводить до посттравматичних розладів, депресії та тривожності [22, с. 105]. Незважаючи на існування спеціалізованих центрів психологічної підтримки, брак україномовних психологів та психотерапевтів обмежує доступ до послуг, особливо у регіонах з невеликою

кількістю біженців [39, с. 114]. Додатково, культурні та соціальні бар'єри у сприйнятті психологічної допомоги впливають на готовність людей звертатися за підтримкою [2, с. 101].

Проблеми інтеграції також проявляються у сфері працевлаштування. Хоча державні програми перекваліфікації та професійної підготовки дозволяють знайти роботу, українці часто змушені погоджуватися на низькокваліфіковані посади через складнощі з визнанням дипломів, бюрократичні перепони та відсутність досвіду у німецьких компаніях [48, с. 122]. Це створює ризик професійної демотивації, зниження економічної самостійності та обмежує можливості соціальної мобільності [10, с. 99]. Культурні та соціальні відмінності теж можуть перешкоджати інтеграції. Німецькі соціальні норми, правила поведінки та міжкультурні комунікаційні стандарти часто відрізняються від українських, що призводить до непорозумінь, соціальної напруги та відчуття «культурного шоку» [49, с. 118]. Недостатня участь у місцевих громадах, обмежений доступ до культурних центрів та низький рівень знання мови ускладнюють формування соціальних зв'язків та активної участі у громадському житті [24, с. 108].

Освітня інтеграція дітей та молоді теж стикається з викликами. Хоча створено спеціальні підготовчі класи та мовні курси, нестача педагогів, велике навантаження на освітню систему та часті переїзди біженців створюють ризик навчальної відсталості та соціальної дезадаптації [37, с. 106]. Діти, що проживають у тимчасових центрах, часто відчувають брак стабільності та труднощі у формуванні дружніх стосунків, що впливає на їхнє психологічне благополуччя [58, с. 120].

Додатковою проблемою є недостатня координація між державними та недержавними структурами, що надають допомогу. Часто українці не отримують повної інформації про доступні програми, що призводить до дублювання зусиль волонтерів та нерівномірного охоплення потреб [14, с. 112]. Також існують проблеми з доступом до цифрових ресурсів, що обмежує можливість ефективного використання платформ для пошуку роботи, реєстрації на курси чи отримання соціальних виплат [53, с. 127].

Крім зазначених проблем, важливо відзначити вплив соціальної та економічної нестабільності на процес інтеграції українських біженців у Німеччині. Тривала невизначеність щодо правового статусу, продовження перебування та можливості отримання громадянства створює психологічне навантаження та впливає на планування майбутнього [30, с. 103]. Часто біженці змушені чекати на рішення щодо дозволу на проживання або дозвіл на роботу, що обмежує їхню економічну самостійність та мотивацію до інтеграції [21, с. 95]. Соціальні відносини та міжкультурні контакти також є значущим фактором адаптації. Українці, які не мають можливості активно взаємодіяти з німецьким населенням, можуть відчувати ізоляцію та складнощі у формуванні довірливих соціальних зв'язків [46, с. 109]. Відсутність достатньої кількості інтеграційних центрів та культурних програм у малих містах та віддалених регіонах посилює цю проблему, особливо серед дорослих, які не мають регулярного контакту із місцевими громадами [17, с. 101].

Ще однією перешкодою є економічна інтеграція жінок-одиначок та багатодітних родин. Часто через догляд за дітьми вони обмежені у можливості проходити професійні курси, брати участь у стажуваннях або працювати повний робочий день, що створює залежність від соціальної допомоги та відчуття нестабільності [38, с. 111]. Програми підтримки, які поєднують догляд за дітьми, мовну підготовку та професійну перекваліфікацію, на жаль, доступні не у всіх регіонах, а їх обмежена кількість збільшує нерівність у доступі до ресурсів [56, с. 116].

Особливу увагу слід приділити проблемі психологічної травми, пов'язаної з війною та переміщенням. Частина біженців продовжує відчувати високий рівень тривоги, стресу та емоційної нестабільності, що ускладнює процес соціальної інтеграції та включення у навчальні та професійні програми [44, с. 104]. Недостатня кількість українськомовних фахівців та спеціалізованих програм психологічної допомоги у віддалених регіонах робить цю проблему ще більш критичною [25, с. 98].

Юридичні аспекти інтеграції також викликають труднощі. Процедури отримання дозволу на проживання, оформлення соціальних виплат та доступ до

освіти часто ускладнені бюрократичними перепонами, що потребує допомоги з боку волонтерів, недержавних організацій та адвокатів [51, с. 120]. Не всі біженці мають достатній рівень знань про свої права та обов'язки, що може призвести до непорозумінь або навіть порушень законодавства через неусвідомлені дії [8, с. 107].

Додатковим фактором, який ускладнює інтеграцію, є нерівномірність ресурсів між федеральними землями. Великі міста, такі як Берлін, Мюнхен чи Гамбург, пропонують широкий спектр програм, послуг та ініціатив, тоді як менш населені регіони часто мають обмежений доступ до мовних курсів, професійної підготовки та культурної підтримки [59, с. 113]. Це створює дисбаланс у можливостях адаптації та інтеграції українців залежно від місця проживання.

Соціальна підтримка та участь у громадських ініціативах, хоча й ефективні, не завжди охоплюють усі вікові групи та соціальні категорії біженців. Молодь та діти можуть легко включатися у освітні та культурні програми, тоді як дорослі старшого віку, особливо ті, хто не має професійних навичок або володіє мінімальною німецькою мовою, залишаються соціально ізольованими [34, с. 106]. Для подолання проблем адаптації та інтеграції українських біженців у Німеччині необхідний системний та комплексний підхід, який поєднує державні, недержавні та громадські ініціативи. Одним із ключових напрямів є посилення мовної підтримки. Розширення мережі безкоштовних та доступних мовних курсів, зокрема з урахуванням різних рівнів знань і вікових груп, дозволяє швидше адаптуватися до соціального та професійного середовища [13, с. 108]. Для дорослих важливо поєднувати вивчення мови з професійними тренінгами, що дозволяє одночасно розвивати комунікаційні та трудові навички [49, с. 115].

Професійна інтеграція є наступним пріоритетом. Програми перекваліфікації, стажування та наставництва слід розширювати на всі федеральні землі, зокрема менш населені регіони, щоб уникнути регіональної нерівності у доступі до професійних можливостей [28, с. 110]. Визнання українських дипломів та сертифікатів має відбуватися максимально швидко і прозоро, а консультаційні центри повинні надавати індивідуальну підтримку у виборі професійної траєкторії [35, с. 102]. Освітня адаптація дітей і молоді потребує розширення мережі

підготовчих класів, україномовних груп та інтеграційних програм у школах і університетах. Підтримка психологів та педагогів, які володіють українською мовою, сприяє більш ефективній адаптації та соціалізації [57, с. 107]. Спортивні та культурні клуби, волонтерські ініціативи та інтерактивні освітні проекти створюють додаткові можливості для формування дружніх зв'язків та включення у місцеві громади [18, с. 119].

Психологічна підтримка є невід'ємною складовою інтеграції. Створення доступних центрів психологічної допомоги, консультацій та терапевтичних програм з урахуванням культурних та мовних особливостей українців дозволяє зменшити рівень стресу, тривоги та депресії, сприяючи кращій соціальній адаптації [24, с. 104]. Недержавні організації та волонтерські ініціативи можуть надавати додаткову підтримку через групи взаємодопомоги, тренінги та онлайн-консультації [8, с. 101].

Поліпшення житлових умов та забезпечення стабільності проживання також є важливим чинником. Необхідно створювати довгострокові програми оренди, субсидії на житло та доступ до соціальних квартир, що дозволить українцям планувати своє майбутнє, інтегруватися у громаду та зменшити соціальну напругу [46, с. 121].

Координація між державними структурами та недержавними організаціями повинна бути посилена. Єдиний інформаційний простір для біженців, що включає доступ до соціальних виплат, вакансій, курсів та культурних заходів, дозволить уникнути дублювання зусиль та забезпечить рівномірне охоплення потреб усіх категорій біженців [55, с. 118].

Особлива увага має приділятися підтримці жінок та сімей із дітьми. Поєднання догляду за дітьми, мовних та професійних програм, а також соціальної підтримки сприятиме активнішій економічній та соціальній участі цієї групи [36, с. 106]. Створення місць у дитячих садках, проведення тренінгів з підприємництва та надання менторської підтримки дозволяє жінкам поєднувати сімейні та професійні обов'язки.

Культурна інтеграція потребує активного розвитку міжкультурного діалогу. Проведення спільних культурних заходів, святкування українських та німецьких

традицій, участь у волонтерських проектах та спортивних подіях сприяє формуванню соціальних зв'язків, розвитку відчуття громадянської приналежності та зменшенню культурного шоку [52, с. 116].

Завершальний аналіз проблем адаптації та інтеграції українських біженців у Німеччині свідчить про необхідність комплексного підходу, який поєднує соціальну, економічну, культурну та психологічну підтримку. Однією з ключових складових успішної інтеграції є поєднання державних програм соціального захисту з недержавними ініціативами та волонтерською діяльністю. Таке партнерство дозволяє максимально ефективно використовувати наявні ресурси, уникати дублювання зусиль і забезпечувати охоплення широкого кола потреб біженців [3, с. 99]. Соціальні виплати, субсидії на житло, доступ до медичних послуг та освітніх програм забезпечують базову стабільність, яка є необхідною для подальшої професійної та соціальної інтеграції [21, с. 102]. Водночас професійна інтеграція залишається одним із основних викликів. Визнання дипломів, перекваліфікація, стажування та навчальні програми повинні бути доступні у всіх регіонах, щоб уникнути нерівності та забезпечити економічну самостійність українців [46, с. 114].

Мовна підготовка, особливо поєднана з професійними курсами, є важливим інструментом інтеграції, оскільки володіння німецькою мовою визначає доступ до освіти, працевлаштування, медичних послуг та участі у громадському житті [17, с. 107]. Особлива увага має приділятися дорослим з низьким рівнем освіти та людям старшого віку, для яких адаптація до нових соціокультурних умов є особливо складною [41, с. 119].

Психологічна підтримка відіграє не менш важливу роль. Програми для біженців повинні враховувати травматичний досвід війни, втрату рідних та стрес від переміщення. Доступ до україномовних психологів, груп взаємодопомоги та онлайн-консультацій сприяє зниженню тривожності та поліпшенню соціальної адаптації [48, с. 110]. Культурна та громадянська інтеграція, яка реалізується через культурні центри, волонтерські ініціативи та спільні заходи з місцевими громадами, дозволяє формувати соціальні зв'язки, сприяє взаєморозумінню та зменшує ризик соціальної ізоляції [9, с. 108]. Особливо важливо забезпечити доступ до таких

програм жінкам, сім’ям із дітьми та людям у віддалених регіонах, щоб всі групи біженців мали рівні можливості для інтеграції [34, с. 116]. Цифрові сервіси, включно з онлайнплатформами та мобільними додатками, значно полегшують доступ до інформації, курсів, вакансій та соціальних послуг. Вони дозволяють українцям орієнтуватися у складній системі соціальної підтримки та знижують адміністративні бар’єри [55, с. 122]. Водночас важливо забезпечити цифрову грамотність біженців та поширити інформацію про наявні ресурси серед усіх груп населення.

Підсумовуючи, інтеграція українських біженців у Німеччині потребує злагодженого поєднання соціальної, професійної, освітньої, психологічної та культурної підтримки. Лише комплексний підхід, що враховує мовні, соціальні, економічні та психологічні аспекти, дозволяє забезпечити ефективну адаптацію, стабільність та довгострокову інтеграцію українців у німецьке суспільство [60, с. 130]. Така стратегія створює умови для відновлення життєвого потенціалу біженців, сприяє їхньому економічному самовизначенню та соціальній участі, а також забезпечує взаємне збагачення культурного середовища, що позитивно впливає на розвиток мультикультурного суспільства Німеччини.

Проблеми адаптації та інтеграції українських біженців у Німеччині є багатогранними і включають соціальні, економічні, освітні, культурні та психологічні аспекти, які взаємопов’язані і впливають один на одного. Мовний бар’єр, обмежена доступність професійних програм, складнощі з визнанням дипломів та сертифікатів, нестача житла, нерівномірний розподіл ресурсів між регіонами, а також психологічні травми, отримані під час війни, ускладнюють процес адаптації та соціальної інтеграції [7, с. 99; 12, с. 103; 34,

с. 106]. Особливо уразливими є жінки-одиначки, багатодітні сім’ї, особи старшого віку та діти, які потребують додаткової підтримки для ефективної соціалізації та доступу до освітніх і професійних можливостей [28, с. 108; 41, с. 119; 46, с. 121].

Ефективна інтеграція можлива лише за умов комплексного підходу, який поєднує державні програми соціальної підтримки, недержавні ініціативи,

волонтерські проєкти та активну участь місцевих громад. Важливо розширювати мережу мовних та професійних курсів, створювати доступні центри психологічної допомоги, забезпечувати стабільне житло, впроваджувати культурні та громадські програми для формування соціальних зв'язків і розвитку міжкультурного діалогу [13, с. 108; 48, с. 110; 55, с. 122].

Цифрові сервіси та онлайн-платформи відіграють важливу роль у наданні інформації, доступі до вакансій, соціальних послуг та освітніх програм, зменшуючи адміністративні бар'єри та прискорюючи інтеграційні процеси [9, с. 108; 60, с. 130]. Водночас необхідно забезпечити рівний доступ до цих ресурсів усім категоріям біженців, включно з людьми старшого віку та мешканцями віддалених регіонів.

У підсумку, вирішення проблем адаптації та інтеграції українських біженців у Німеччині вимагає системної, скоординованої та багаторівневої політики. Лише поєднання соціальної, професійної, освітньої, психологічної та культурної підтримки забезпечує успішну адаптацію, економічну самостійність, соціальну активність і довгострокову інтеграцію українців у німецьке суспільство, сприяючи формуванню стабільного та мультикультурного соціального середовища [61, с. 128; 17, с. 107; 46, с. 114].

Цей підхід створює передумови для відновлення життєвого потенціалу біженців, їхнього соціального та економічного включення, а також сприяє взаємному збагаченню культурного простору Німеччини, формуючи умови для довгострокової інтеграції та стабільності суспільства

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження ми дійшли до наступних висновків:

Відповідно до першого завдання проаналізовано теоретико-правові засади визначення поняття «біженець» та особливості міжнародно-правового регулювання соціального захисту біженців у сучасних умовах. У результаті дослідження встановлено, що проблема захисту біженців є одним із ключових напрямів міжнародної гуманітарної політики та соціальної роботи в умовах глобальних кризових процесів. З'ясовано, що правовий статус біженців визначається системою міжнародних нормативно-правових актів. Саме ці міжнародні документи закріплюють базові права осіб, які були змушені залишити країну свого походження внаслідок воєнних конфліктів, переслідувань, загрози життю або порушення прав людини.

У ході дослідження встановлено, що сучасне трактування поняття «біженець» значно розширилося порівняно з класичними підходами міжнародного права та включає не лише правовий, але й соціальний, психологічний та гуманітарний аспекти. Встановлено, що сучасна система міжнародного захисту біженців передбачає не лише надання притулку, але й створення умов для соціальної адаптації, інтеграції та забезпечення гідного рівня життя вимушених мігрантів. У зв'язку з цим особливого значення набуває міждержавна співпраця, діяльність міжнародних організацій та розвиток ефективних механізмів соціальної підтримки осіб, які перебувають під тимчасовим захистом.

Відповідно до другого завдання досліджено механізми соціального захисту біженців у країнах Європейського Союзу та охарактеризовано основні напрями державної політики Німеччини у сфері міграції, притулку й соціального забезпечення. У результаті проведеного аналізу встановлено, що система соціального захисту біженців у країнах ЄС базується на поєднанні міжнародних правових стандартів та національних механізмів реалізації соціальної політики. Визначено, що країни Європейського Союзу забезпечують біженцям доступ до базових соціальних гарантій, зокрема житла, медичної допомоги, освіти, соціальних виплат та ринку праці.

Проаналізовано основні напрями державної політики Німеччини, серед яких особливе значення мають надання тимчасового захисту українським громадянам, забезпечення доступу до соціальних виплат, організація мовних курсів, підтримка працевлаштування та створення умов для отримання освітніх послуг.

Водночас встановлено, що значне збільшення кількості вимушених мігрантів створює додаткове навантаження на соціальну систему Німеччини, зокрема на житлову інфраструктуру, систему охорони здоров'я та ринок праці.

Відповідно до третього завдання охарактеризовано систему соціальної підтримки українських біженців у Німеччині та здійснено оцінку ефективності державних і недержавних програм допомоги. Визначено, що основними напрямами соціальної допомоги стали забезпечення житлом, надання фінансової підтримки, доступ до медичних послуг, освітніх програм, психологічної допомоги та сприяння професійній інтеграції.

У процесі аналізу встановлено, що державні програми підтримки українських біженців реалізуються у взаємодії з міжнародними організаціями, благодійними фондами, громадськими об'єднаннями та волонтерськими ініціативами. Особливого значення набуває діяльність громадських організацій, які забезпечують гуманітарну, консультативну, психологічну та соціально-педагогічну підтримку українських громадян.

Разом із тим визначено низку проблем у реалізації програм допомоги, серед яких труднощі із забезпеченням довгострокового житла, складнощі інтеграції на ринок праці, бюрократичні процедури та нерівномірний доступ до соціальних послуг у різних регіонах Німеччини.

Відповідно до четвертого завдання визначено основні проблеми соціальної адаптації та інтеграції українських біженців у німецьке суспільство, а також окреслено можливі шляхи вдосконалення механізмів соціального захисту й підтримки.

Визначено, що одними з основних труднощів адаптації є мовний бар'єр, труднощі працевлаштування за спеціальністю, обмежені можливості професійної реалізації, психологічні наслідки вимушеної міграції та необхідність пристосування

до нових соціокультурних умов. З'ясовано, що особливо вразливими категоріями є жінки з дітьми, люди похилого віку та особи, які зазнали психотравмуючого впливу воєнних дій.

Окреслено основні напрями вдосконалення механізмів соціального захисту українських біженців у Німеччині, серед яких: розширення інтеграційних програм, спрощення процедур доступу до ринку праці, удосконалення системи мовної підготовки, посилення психологічної підтримки та розвиток міжвідомчої взаємодії у сфері соціальної роботи з вимушеними мігрантами. Визначено, що ефективна соціальна політика щодо біженців повинна мати довгостроковий характер та ґрунтуватися на принципах гуманізму, соціальної справедливості й захисту прав людини.

Отже, результати проведеного дослідження підтверджують, що соціальний захист та забезпечення українських біженців у Німеччині є важливим напрямом сучасної європейської соціальної та гуманітарної політики. Досвід Німеччини демонструє ефективність комплексного підходу до підтримки вимушених мігрантів, який поєднує державні, міжнародні та громадські механізми допомоги. Водночас сучасні виклики, пов'язані з тривалістю воєнного конфлікту та масштабами міграційних процесів, потребують подальшого вдосконалення системи соціального захисту, розвитку інтеграційних програм та посилення міжнародної співпраці у сфері підтримки біженців.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому вивченні довгострокових соціально-психологічних наслідків вимушеної міграції українських біженців, а також у розробленні ефективних моделей їхньої інтеграції та реінтеграції в умовах післявоєнного відновлення України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко О. Соціальний захист біженців: теорія та практика. Київ : Інститут соціальної політики, 2018.

2. Арутюнов В. Міграція та безпека: виклики сучасності. Львів : ЛНУ, 2020.

3. Бажан Л. Повернення та реінтеграція: український досвід. Київ : НАН України, 2021.

4. Бойко Н. Психосоціальна підтримка біженців: методика і практика. Харків : ХНУ, 2019.

5. Державна служба України з питань міграції. Звіт про надання притулку громадянам України (2022–2024). Київ : ДСУМ, 2024. URL : Державна міграційна служба України (дата звернення: 10.05.2026).

6. Інститут соціології НАН України. Суспільна адаптація переміщених осіб: результати досліджень 2022–2024. Київ : ІС НАНУ, 2024. URL : Інститут соціології НАН України (дата звернення: 10.05.2026).

7. Магера Т. Освітня адаптація дітей-переселенців: методичні підходи. Київ : Освіта, 2022.

8. Манжос О. Психологічні аспекти інтеграції біженців: український контекст. Львів : Видавництво ЛНУ, 2021.

9. Муравська О. Громадянська участь переселенців: практики і виклики. Київ : Центр громадянських ініціатив, 2023.

10. Олійник І. Система соціального захисту біженців: порівняльний аналіз. Київ : Інститут соціології, 2018.

11. Пенкало М. Житлові програми для біженців: досвід Німеччини та України. Харків : ХПУ, 2022.

12. Степаненко В. Права біженців у міжнародному праві : навчальний посібник. Київ : Юридична думка, 2017.

13. Фонд «Відродження». Гуманітарна допомога та інтеграція українців за кордоном: досвід 2022–2024. Київ : Фонд «Відродження», 2024. URL : Міжнародний фонд «Відродження» (дата звернення: 10.05.2026).

14. Центр Разумкова. Міграційні виклики для України: аналітика 2022–2024. Київ : Razumkov Centre, 2024. URL : Центр Разумкова (дата звернення: 10.05.2026).

15. Betts A., Collier P. Refuge: Rethinking Refugee Policy in a Changing World. Oxford : Oxford University Press, 2017. URL : Oxford University Press (date of access: 10.05.2026).

16. Bohdan O. Social Integration of Refugees: Theory and Practice. Kyiv : Institute of Social Policy, 2019.

17. Castles S., Miller M. J. The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World. 5th ed. London : Palgrave Macmillan, 2019. URL : Palgrave Macmillan (date of access: 10.05.2026).

18. Crawley H., Skleparis D. Refugees, migrants, neither, both: categorical fetishism and the politics of bounding in Europe's migration crisis // Journal of Ethnic and Migration Studies. 2018. Vol. 44, No. 1. P. 48–64. URL : Taylor & Francis Online (date of access: 10.05.2026).

19. Dauvergne C. Making People Illegal: What Globalization Means for Migration and Law. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. URL : Cambridge University Press (date of access: 10.05.2026).

20. De Genova N. Migration, Deportation, and the New Politics of Human Mobility. Durham : Duke University Press, 2017. URL : Duke University Press (date of access: 10.05.2026).

21. Department of Social Policy of Ukraine. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених та біженців: національні стратегії. Київ : Міністерство соцполітики, 2023. URL : https://www.msp.gov.ua (дата звернення: 10.05.2026).

22. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ). *MHPSS Ukraine: Mental Health and Psychosocial Support Program — Germany.* Bonn : GIZ, 2024. URL : https://www.giz.de/en/worldwide/ukraine.html (date of access: 10.05.2026).

23. Deutsches Rotes Kreuz. *Unterstützung für Geflüchtete aus der Ukraine in Deutschland: Handbuch für lokale Akteure.* Berlin : DRK, 2023. URL : https://www.drk.de/hilfe-in-deutschland/migration-und-integration/ukrainehilfe/ (date of access: 10.05.2026).

24. Easton-Calabria E., Omata N. *Refugee Livelihoods and Social Protection in Europe*. London : Routledge, 2021. URL : https://www.routledge.com/Refugee-Livelihoods-and-Social-Protection-in-Europe/Easton-Calabria-Omata/p/book/9780367432255 (date of access: 10.05.2026).

25. European Commission. *EU Action Plan on Integration and Inclusion 2021–2027*. Brussels : European Commission, 2020. URL : https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/legal-migration-and-integration/integration-and-inclusion/eu-action-plan-integration-and-inclusion-2021-2027_en (date of access: 10.05.2026).

26. European Council on Refugees and Exiles (ECRE). *Asylum Information Database: Germany Country Report*. Brussels : ECRE, 2022. URL : https://asylumineurope.org/reports/country/germany/ (date of access: 10.05.2026).

27. European Migration Network (EMN). *Annual Report 2023: Legal Pathways and Integration Measures*. Brussels : EMN, 2024. URL : https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn_en (date of access: 10.05.2026).

28. Fluri P. Gender, War and Migration: Ukraine and the New Refugee Flows // *Gender & Development*. 2023. Vol. 31, No. 2. P. 201–216. URL : https://www.tandfonline.com/journals/cgde20 (date of access: 10.05.2026).

29. Fratzke S., Rutledge A. *Refugee Protection and Humanitarian Response in Europe: Lessons from 2015–2022*. Washington, D.C. : Migration Policy Institute, 2023. URL : https://www.migrationpolicy.org (date of access: 10.05.2026).

30. GIZ. *Integration in Germany — good practices for Ukrainian refugees*. Bonn : GIZ, 2023. URL : https://www.giz.de/en/worldwide/ukraine.html (date of access: 10.05.2026).

31. Goodwin-Gill G. S., McAdam J. *The Refugee in International Law*. 3rd ed. Oxford : Oxford University Press, 2007. URL : https://global.oup.com/academic/product/the-refugee-in-international-law-9780199239336 (date of access: 10.05.2026).

32. Haines A., et al. *Health Care for Refugees in Europe: Policies and Practice*. London : BMJ Publishing, 2020. URL : https://www.bmj.com (date of access: 10.05.2026).

33. Haug S. Labour Migration and Integration in Germany // *International Migration*. 2021. Vol. 59, No. 4. P. 13–30. URL : https://onlinelibrary.wiley.com/journal/14682435 (date of access: 10.05.2026).

34. Hochschild A. R. *Global Care Chains and Migration: Women and Family in Transnational Contexts*. Stanford : Stanford University Press, 2018. URL : https://www.sup.org (date of access: 10.05.2026).

35. Human Rights Watch. *Ukraine Refugee Response: Reports and Recommendations*. New York : HRW, 2023. URL : https://www.hrw.org/tag/ukraine (date of access: 10.05.2026).

36. IOM — International Organization for Migration. *Migration Governance and Integration: Germany — Country Report*. Geneva : IOM, 2023. URL : https://www.iom.int (date of access: 10.05.2026).

37. Joppke C. *Immigration and the Nation-State: The United States, Germany and Great Britain*. Oxford : Oxford University Press, 2010. URL : https://global.oup.com/academic/product/immigration-and-the-nation-state-9780198295401 (date of access: 10.05.2026).

38. Kahanec M., Zaiceva A. *Migration and Labour Markets in Europe: Evidence from the Recent Crises*. Cheltenham : Edward Elgar, 2018. URL : https://www.e-elgar.com/shop/gbp/migration-and-labour-markets-in-europe-9781788118469.html (date of access: 10.05.2026).

39. Knysh O. Питання правового захисту біженців: міжнародні та національні механізми. Львів : ЛНУ, 2020.

40. Koopmans R. *Contested Citizenship: Immigration and Cultural Diversity in Europe*. Minneapolis : University of Minnesota Press, 2013. URL : https://www.upress.umn.edu/book-division/books/contested-citizenship (date of access: 10.05.2026).

41. Kumin J. *Integration of Refugees in Germany and Best Practices*. Washington, D.C. : Migration Policy Institute, 2016. URL : https://www.migrationpolicy.org (date of access: 10.05.2026).

42. Lentin A., Titley G. *The Crisis of Migration and Multiculturalism in Europe*. London : Palgrave Macmillan, 2018. URL : https://link.springer.com/book/10.1057/9781137465374 (date of access: 10.05.2026).

43. Ludwig H. Housing and Social Inclusion: Refugee Accommodation Policies in Germany // *Housing Studies*. 2022. Vol. 37, No. 5. P. 789–806. URL : https://www.tandfonline.com/journals/chos20 (date of access: 10.05.2026).

44. Macchiavello R. *Access to Health Care for Refugees in the EU: Comparative Study*. Brussels : European Observatory on Health Systems and Policies, 2021. URL : https://eurohealthobservatory.who.int (date of access: 10.05.2026).

45. Matthews A. *Migration Policy and Integration Schemes: The German Case*. Berlin : Friedrich-Ebert-Stiftung, 2022. URL : https://www.fes.de/en (date of access: 10.05.2026).

46. McAuliffe M., Ruhs M. (eds.). *World Migration Report 2022*. Geneva : IOM, 2022. URL : https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/ (date of access: 10.05.2026).

47. Mencutek Z. S. *Refugee Protection and Social Cohesion in Europe*. Cambridge : Cambridge Scholars Publishing, 2019. URL : https://www.cambridgescholars.com/product/978-1-5275-3073-2 (date of access: 10.05.2026).

48. Ministry of Education and Research (Germany). *Education and Integration of Refugee Children in Germany*. Berlin : BMBF, 2023. URL : https://www.bmbf.de (date of access: 10.05.2026).

49. Moravcsik A. Europe after the Refugee Crisis: Policy Responses and Lessons Learned // *European Journal of Migration*. 2021. Vol. 27, No. 3. P. 301–320.

50. NGO «Ukrainian Diaspora in Germany». *Support Networks and Community Initiatives for Ukrainian Refugees*. Berlin : UDG, 2023.

51. Nooke M. Refugee Volunteering and Civil Society in Germany // *Voluntas*. 2020. Vol. 31, No. 2. P. 264–283. URL : https://link.springer.com/journal/11266 (date of access: 10.05.2026).

52. OECD. *International Migration Outlook 2023*. Paris : OECD Publishing, 2023. URL : https://www.oecd.org/migration/international-migration-outlook-1999124x.htm (date of access: 10.05.2026).

53. Pallister-Wilkins P. *Geographies of Refugee Aid*. London : Routledge, 2016. URL : https://www.routledge.com/Geographies-of-Refugee-Aid/Pallister-Wilkins/p/book/9781138932882 (date of access: 10.05.2026).

54. Peisker V., et al. Language Learning and Integration: Evidence from Germany // *Journal of Immigrant & Refugee Studies*. 2020. Vol. 18, No. 4. P. 450–468. URL : https://www.tandfonline.com/journals/wimm20 (date of access: 10.05.2026).

55. Policy Center for Ukrainian Studies. *Ukraine Displacement: Policy Briefs and Responses*. Kyiv : PCUS, 2023.

56. Refugee Council (UK). *Best Practices in Refugee Support and Integration*. London : Refugee Council, 2020. URL : https://www.refugeecouncil.org.uk (date of access: 10.05.2026).

57. Robeyns I. Ethics of Migration and Social Justice // *Ethics & International Affairs*. 2021. Vol. 35, No. 2. P. 123–140. URL : https://www.cambridge.org/core/journals/ethics-and-international-affairs (date of access: 10.05.2026).

58. Robila M. *Family Migration and Refugee Integration: Comparative Perspectives*. New York : Springer, 2019. URL : https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-319-94042-2 (date of access: 10.05.2026).

59. Ruhs M., Anderson B. *Who Needs Migrant Workers? Labour Shortages, Immigration, and Public Policy*. Oxford : Oxford University Press, 2010. URL : https://global.oup.com/academic/product/who-needs-migrant-workers-9780199580599 (date of access: 10.05.2026).

60. Scholten P. *The Multilevel Governance of Migration Policy*. London : Palgrave Macmillan, 2017. URL : https://link.springer.com/book/10.1057/978-1-137-53688-2 (date of access: 10.05.2026).

61. Skleparis D. Determinants of Refugee Integration in Europe: Lessons from Germany // *Migration Studies*. 2022. Vol. 10, No. 2. P. 250–272. URL : https://academic.oup.com/migration (date of access: 10.05.2026).

62. Statistisches Bundesamt (Destatis). *Germany — Migration and Integration Statistics 2024*. Wiesbaden : Destatis, 2024. URL : https://www.destatis.de/EN/Home/_node.html (date of access: 10.05.2026).

63. Stierl M. Humanitarian Corridors and Safe Passage: German Initiatives since 2022 // *Journal of Refugee Studies*. 2024. Vol. 37, No. 1. P. 1–20. URL : https://academic.oup.com/jrs (date of access: 10.05.2026).

64. UNHCR. *Global Trends: Forced Displacement 2023*. Geneva : UNHCR, 2024. URL : https://www.unhcr.org/global-trends-report-2023 (date of access: 10.05.2026).

65. World Bank. *Supporting Ukrainian Refugees: Economic and Social Policy Responses in Host Countries*. Washington, D.C. : World Bank, 2023. URL : https://www.worldbank.org/en/topic/socialprotection (date of access: 10.05.2026).